UNIVERSAL LIBRARY

OU_204509

UNIVERSAL LIBRARY

శ్రీ

ఆంధ్రస్మృతి

(తెలుగు వీరులు)

ప్రథమోల్లాసము

కాలగర్భంబులో నడుగంటిపోయె
ఆంధ్ర సామ్రాజ్యమైన నా యతుల సౌధ
ంబు మాయదు; ఆంధ్ర బంభరమా! దాని
నాని ఝంకార మొనరింపు మన్నిదిశల.

కొప్పిడి వేంకటరత్నశర్మ. B. A.

మంచుంబాల మఱియాభవ్య కవితాసుభాగ్రింగి; కష్టంబునే
కొంచెంబుగ బడలేను; పేశలమ్ము సూక్తుల్ వల్క గొప్పిమ్మింగు; నా
మంచుంజాయల నిల్చుగాని, కవితామర్మంబులన్ దెల్చు నో
సాంచద్విపణ తర్కవాదముల నాస్వాదింప లేనయ్యెదన్.

అంకితము.

"అవిరళభస్మంబు నందున్నయట్టి
అగ్నికణంబుల ననుకరించెడిని
ఆంధ్రుల శౌర్యంబు లంటెటు నేఁడు"

—మాతృస్మృతి.

"ఆంధ్రులు ప్రియంకరులు; స్వచ్ఛందశీలురు; హాల కవిరాజు మొదలు జగన్నాథ పండితరాజుదాఁకా వారిలో కళాకౌలీనం ధారావాహినిగాఁ బ్రవహించినది."

"ఆంధ్రుఁడు ప్రేమస్వరూపి; సౌందర్య పిపాసి. అతఁడు నిత్యోత్సాహి; ఏడుపులో అతఁడు నవ్వఁగలఁడు; కష్టాలమధ్య నతడు నిస్సంగియై సుఖింపగలఁడు; అతడున్న చోట వెలుతురు వ్యాపిస్తుంది. అతడు పోరాడినచోట సౌరభము విరియఁబాఱుతుంది."

కళోపాసకులును రసజిఘృక్షువులును, అభయంకరులును, విశాలహృదయులును, పురాణాంధ్రులు నగు తెలుఁగులోకమునకు ఈ ఖండకావ్యమును భక్తిపరిణామ పురస్సరముగ సమర్పించుచున్నాఁడను,

కొవ్విడి వేంకటరత్నశర్మ.

ఆంధ్రస్మృతి.

విషయసూచిక.

	పుట.		పుట
తోరణ.	1.2.3	కాలము	53 - 54
ప్రాచేతసుండు.	4	జహారన్నూరి.	55
ప్రణామము.	5-6	గండరగండపుకోట దిబ్బ.	56
ప్రశస్తి.	7	కూచిపూడి.	57 - 58
గాంధి.	8	హంపి-విజయనగరము,	59 - 61
ప్రబోధము.	9 to 18	కృష్ణగానము.	62 - 67
తెలుంగువాండు.	19 ,, 24	నర విజయ.	68
ఆంధ్రక్షేత్రము.	25 - 27	రాధాకృష్ణ.	69
ఆంధ్రేశ్వరి.	28 - 29	టంగుటూరిగారు,	70
వేదన.	30 - 32	బాపిబావ.	72
పూర్వశోభ.	33 - 34	కందుకూరి.	73 - 75
తెలుంగుతల్లి	35 - 36	అడచి తిప్పము.	76
ప్రతిజ్ఞ.	37 - 38	దర్శనము.	76
ఆంధ్రులమిత్రుంబు.	39	ఉపసంహారము.	77
గోదావరి.	40 - 41	ఆశీస్సు.	78
రాజమహేంద్రవరము.	42	శిష్యులు.	80 - 81
కవిస్తుతి.	43	కలగూర.	82 - 83
కుకవి.	43		
తిక్కన.	44	**పూర్వభాగము.**	
కవిత.	45 - 46		
మాతృభాష.	47 - 49	మాతృస్మృతి.	1 - 7
నవ్యాంధ్రము.	50	ఎప్పుడుదేవ.	8 - 9
ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము.	51	మేలుకోలు.	10
ఆంధ్రరాష్ట్రము.	52	మేలుకొలుపు.	11

గద్య. పుట. 84 and 12

పరిచయము.

శ్రీ రత్నకవిగారికిని నాకును ఉన్న సమాన ధర్మమే ఈ మాటలకు పీఠికము. ఆయన సాహిత్య పిపాసి. నేనును నంతే!

నేనీపద్యముల వినినపుడు వానిలో కొన్నిటియందు గల మాతృ దేశాభిమానము, భాషాభిమానము నన్ను మైమరువఁ జేసినవి. అందుచే నీ మాటలను వ్రాయనన లేక పోతిని

శ్రీ రత్నకవిగారు పత్యాంధ్రుఁడు! కవి! ఈయన చిన్నతనమునుండియే కవితఁ జెప్ప శక్తి కలవాఁడు. కాని, ప్రకటించు గ్రంథమిదే మొదటిది. ఇందుకు ఆయన వినయమే కారణము; గాని, మరియొకటి గాదు. దానిని నేను చెరచి ఈ పనికి పురికొల్పితిని.

పాఠకు లిందు రసాస్వాదనము చేయఁగలరని నాకు గట్టి నమ్మకము గలదు.

శ్రీ రత్నకవిగారిని యింకా యధికముగా గ్రంథ ప్రచురణము చేయుమని కోరుదు. ఈ ద్విశత పద్యములను పాఠకులకు అర్పించుచున్నాను.

89 B. Nampally,
Hyderabad (Dn.)
2-6-1945.

ఇట్లు,
(Sd) కురుగంటి సీతారామయ్య M.A.
(Nizam College)

'సరస్వతీ కంఠాభరణ'

"విద్వాన్ వేదుల సూర్యనారాయణ శర్మ"

తెలుఁగు పండితుఁడు.

బోర్డు హైస్కూల్ – తణుకు.

శ్రీ క్రొవ్విడి వేంకటరత్న శర్మగారి 'ఆంధ్ర స్మృతి' లోని యచ్చటచ్చటి కొన్ని పద్యములను విని యానందించితిని. పాత్రమంతయు ఆంధ్రాభిమానము గ్రుమ్మరించుచు పాఠకుల నావేశపూరితులం జేయుచున్నది. చక్కని శయ్యా నలవరించుకొని శ్రీ శర్మగారి కవిత్వము ముద్దులమూట గట్టుచున్నది.

ఇది వారికి ప్రథమ ప్రయత్నమైనను పాఠకుల కెల్ల తోషింపక చేయుతిరిగిన కవిత్వమువలె ధారావాహినియై యలరారుచున్నది. వీరి కవిత్వముత్తరోత్తర అభివృద్ధి నొంది దేశోపకారములగు కావ్యముల సృష్టికి మూలమై వెలుఁగొందఁగలదని యాశించుచున్నాను.

తణుకు, 13-7-44.

(Sd) వేదుల సూర్యనారాయణ శర్మ,
ఆంధ్ర లక్ష్మీ సహస్ర గ్రంథకర్త.

శ్రీ కొఱ్ఱపాటి వేంకటరత్న శర్మగారు రచియించిన "ఆంధ్ర స్మృతి" యను పద్యరత్నములను సాకల్యముగా, సావధానముగా పఠించినాను ఈగ్రంధము మొదటినుండియు చివరదాక ఆంధ్రుల ప్రజ్ఞావిశేషములను, ప్రతాప సాహస పరాక్రమములను, భక్తి జ్ఞాన వైరాగ్యభాగ్యములను, రాజ్య సామ్రాజ్యస్థాపన పరిపాలనా దక్షతను, వైభవ ప్రాభవములను స్మృతికి తెచ్చుచు ప్రతియాంధ్ర హృదయమును ఉత్సాహావేశపూరితము గావించి తొల్లింటి భోగ్య భాగ్య సంపాదనములకై దీక్షాబద్ధుల గావింపజాలి యాంధ్రుల భాగధేయమై యలరారుచున్నది

ఆంధ్రయువకు లిందలి పద్యరత్నములను పూర్ణముగా పఠించి యాంధ్రత్వ మలవరచుకొని ఆంధ్రరాష్ట్ర సిద్ధికై ప్రయత్నించి సఫలతనొంది చరితార్థత నందగలరు. ఈ గ్రంధరత్నము ప్రతి యాంధ్రుని యింటను రామాయణ, భారత, భాగవతములవలె పఠనీయమై యలరారవలయునని కోరుచున్నాను. ఆంధ్రరాష్ట్ర సిద్ధికిని ఆంధ్ర మహాభ్యుదయ పరంపరాభి వృద్ధికిని ఆంధ్రయువకు లిట్టి ప్రభోధక గ్రంధము లనేకము రచియించి తమ కవితను సార్థకపరుచుకొందురు గాక యని కోరుచుచున్నాను. ఆంధ్రపుత్రుల నిట్టి సదుద్యమమున ప్రాల్గొన ననుగ్రహించి యాశీర్వదించి ఫలసిద్ధి నందించచేయ భగవంతుని ప్రార్థించుచున్నాడను.

వీరికవిత మృదుమధురమై ధారాళమై, హృదయంగమమై యలరారుచున్నది. శ్రుతికటువులేని పదములు కాని, కర్కశజటిల పదసమాసములుగాని యీ కావ్యమునం దెందును గానరావు. మొల్ల చెప్పినట్లు "తేనెసోక నోరు తీయనయగు రీతి" నర్థము తోడనే తోచుచు చదువరుల నుత్సాహపూరితులఁ జేయజాలియున్నది. వీరికిది ప్రథమ ప్రయత్నమైనను, అరితేరిన చేయి యనిపించు పోకడ లనేకము లిందు గలవు. శ్రీ వేంకటరత్న శర్మగారి యీ గ్రంథము నభిమానించి ప్రోత్సహించెదరనియు నిట్టి గ్రంథరత్నములీ రత్నకవిగారనేకము రచియించి తమ కవితను చరితార్థ పరచుకొందురనియు నమ్ముచున్నాను.

ఇట్లు,
విన్నవించు విధేయుఁడు,
ము॥ వేంకట శర్మ,
౮ ఆగష్టు ౧౯౪౮.

శ్రీ

అభినందన మిత్రవాక్యము.

సింగళనందేనలొత్త్రాడి కవిత్వము, సాగించిన గ్రోలకుండు వా సాహిత్య వెన్నెలో యణగి యుండిన కమ్మని తెల్గుపీర బ్రహ్మాండపటుత్వముల్ తిరిగి సూర్యులకంకిత మిచ్చినావు. నీ గుణ సంపద్రిపించినీరవనా! శ్రీవ్యాసీ వేంకటరత్న సత్కవీ!

౨

ఒకొక్కొక్క పోల కైకొ పెక్కు కమ్మానము
  పారకోత్సములు సంబరముతోడ
ఒకొక్కొక్క ఘట్ట మందుండు కమ్మని మాంధ్ర
  తేజోవిశేషము మూర్తి భవించి
ఒకొక్కొక్క చోనేటి చక్క చిక్కనగతి
  గుర్చును మదుల ముల్కులవిధాన
ఒకొక్కొక్క పద్యమే యుక్క గుండెలనైన
  కరగించి తీరునే కన్నగనికినైన

ఏమితలపోసి వ్రాయ నూహించినావో!
కలముబట్టిన ఘటికల చలువదేమొ!
భాసురగ్రంథ రచన నుపక్రమించి
పూర్తిగావించి ధన్యత బొందినావు.

అరయఁగ మున్నొకనాఁడ నూనవిభవవ్యాపారతఁ గృష్ణభూ
వరుఖండాంతరసీమలన్నిలచి ప్రాశస్త్యంబైన కాలంబుచేఁ
గరముల్ గట్టియు మిన్నాక్కు మిన్నాక్కనను సాతూ హెల్గు
సామ్రాజ్యపుం
బరువున్నిల్పడె! తావకీనకవితా వాల్లభ్య మాంధ్రిస్మృతిఁ.

మలకపేట,
హైదరాబాదు
28–11–43.

ఇట్లు,
విధేయుఁడు,
మేడూరి ఉమామహేశ్వరం.

P. V. Sharma, M. A.
Officiating Principal,
Madrasa-i-Aizza.

243, Cement Block,
Malakpet.
Hyderabad [Dn].
D/ 2 nd May 1942.

I have seen 'The Andhra Smrithi', a series of Telugu poems on the greatness of the Andhra Genius in the sphere of arts, literature etc.

The object of the learned author Mr. K. V. R Sharma is to revive the ancient culture of this once-great nation, which ruled from the Penna to the Ganges by instilling among the younger generation such noble virtues as love for unity, patriotism and for all that Andhra Culture stands.

The poems are full of noble sentiments expressed in a style which is fervent, forcible and deep. It combines the proud old style of the poets of the nineties with the freedom and the national consciousness of the moderns.

I consider the present bunch of these sweet and melodious flowers will be a forerunner of more such poems from this erudite author's pen.

(Sd) P. V. Sharma.

తొలిపలుకు.

ఓం!

యే నామ కేచిదిహ నః ప్రథయంత్యవజ్ఞామ్
జానంతి తే కిమపి తాన్ప్రతి నైష యత్నః
ఉత్పత్స్యతే మమతు కోఽపి సమానధర్మా
కాలో హ్యయం నిరవధి ర్విపులా చ పృథ్వీ!
— భవభూతి. —

పరిదృశ్యమాన ప్రపంచరంగమునందు, సృష్ట్యాదినుండియు కవిత్వము మానవునికి సహజలక్షణముగా గానుపించెడిని. ఏలనన, మానవుని శైశవదశయందే వేదకాలపు నాటి మహర్షులు తొలిపలుకులగు ఋక్కులను గానముఁజేసిరి. ఆది కావ్యమగు రామాయణమును పాడి, "వాల్మీకి కోకిల" యమరత్వమును బొందెను. పంచమ వేదం బనబడు "భారతామ్నాయమును" రచియించి వ్యాసమహర్షి భగవానుఁడయ్యె.

కవిత్వమనునది యొకరిసొత్తు కాదు; ప్రాకులాడిన రానేరదు; బహుజన్మ తపఃఫలము; పూర్వసుకృత సంచయము; వరప్రసాదలబ్ధము. లోకములో కవిత్వము పుట్టుట చాలాదుర్లభము. అందువలననే మనపూర్వులు:—

"శక్తిర్నిపుణతా లోకశాస్త్రకావ్యాద్యవేక్షణాం
కావ్యజ్ఞశిక్షయాఽభ్యాస ఇతి హేతుస్తదుద్భవే"

అని కవిత్వ ముద్భుట కిన్ని లక్షణము లుండవలె నని నుడివియున్నారు. "Poets are born and not made" అన్ననుడువు సత్యము కవిత్వమును చెప్పువారందరు కవులని పించుకొనరు. కవిత్వము ముఖ్యముగా రసాశ్రయము. రసపిపాసాజిఘృక్షువులకు ముముక్షువులకు గాని సామాన్యులకు కవిత్వగుణ మగోచరము. కవియున్నచో నిరంకుశుఁడు; రారాజుకన్న మిన్నయగు మేటి మానిసి; రవి గాననిచో కవి గాంచును.

ప్రకృతియొక్క మూలమూలలనుండు సమస్త స్థూల, సూక్ష్మ జంగమ, స్థావర ప్రదేశములన్నియు నన్వేషించును. ప్రకృతి దేవతోపాసకుఁడు కవి; ప్రకృతియొక్క గాఢభక్తుఁడు; కవియే ప్రకృతి; ప్రకృతియే కవి. ఏది యెట్లున్నను, ఒక విధమైన ఆవేశము, హృదయాకర్షణము లేని దేవస్యము రక్తి కట్టదు. రక్తి కట్టినను చిరకాలము నిలువ నేరదు. ప్రకృతి కాలములో కవికుమారులు పెక్కురు. ఏ శక్తి కానిండు. పై రెండు గుణములను మనస్సులో నుంచుకొనియే తమ రచనలకు గడంగుచున్నారనుటకు సందియము లేదు. ఇదియెంతయు, నవ్యసాహిత్యచరిత్రలో భావి పురోభివృద్ధికెంతయును శుభదాయకము.

నేను సాహితీరంగములోఁ గడ్డఁ గట్టుటకిదియే ప్రసమమని చెప్పవలయును. నాకు "ఆంధ్ర భాషా" పరిచయము కొలది; ఏదియో విద్యార్థిదశలో, స్కూలులో నేర్చుకొన్నదియు, తదుపరి మిత్రులసన్నివేశమున అలవడిన సాహిత్య జ్ఞానముఁ దప్ప తిరిగి యింతవరకు తెలుఁగు భాషలో కృషిఁ జేయుటకు

కారణాంతరములవలన నావకాశము కలుగలేదు. నావిద్యార్థి దశలో నా మిత్రులు మ॥ రా॥ శ్రీ. గోపరాజు వేంకటాచలపతిరావు, (మోరి, రాజోలు తాలూకా, తూర్పు గోదావరి జిల్లా) కీర్తిశేషులయిన మద్దిపట్ల వేంకటరమణయ్యగార్ల సంసర్గమువలన కొంత భాషాపరిచయము మేర్పడి కవిత్వమల్లుటకు ప్రారంభకాలము; అనగా, 19 5 సం॥ర ప్రాంతము.

అస్వర్ణదినము లింకను మరపురావు.

తదుపరి 1919–10–22 తేదీని, గ్రంథాలయ సర్వస్వములోను, కృష్ణాపత్రిక మొదలయిన సుప్రసిద్ధ పత్రికలలోను, ఈగ్రంథములోని పూర్వభాగములో వివరించిన గీతములు-పోగా, మిగిలినవి-కొన్ని ప్రకటించినాను. నాటినుండి నేటివరకును, భాషాభిమానము, ఉత్సాహము విశేషముగ నున్నను నేనేమియు రచించుటకు సాహసించలేదు. నా లేఖనికరాంతమమగు నజ్ఞాతవాస దీక్షను కారణాంతరముల వలన వలంబించవలసి వచ్చినది. ఇప్పుడైనను, నా పురోభివృద్ధిని గోరు పలువురుమిత్రుల ప్రోత్సాహమునవలననే ఈగ్రంథమును ప్రచురించుటకు సాహసించుచున్నాడను. ఇందులకీ గ్రంథమందలి "పరిచయవాక్యములే" సాక్ష్యము-గనుక, భాషావిప్లవములు పెక్కులు చెలరేగి భూనభోంతరాళములు కావ్యవిమర్శక దుమారముచే రోదసీగహ్వరము లంధకారబంధురమగు నీదినములలోఁ దార్కికులెవ్వరుగాని, "అప్పకవులు"గాని, వైయాకరణులుగాని నాజోలికి రారనియే నమ్మకము.

కవికిని విమర్శకునకు నెప్పుడును చుక్కెదురె! సుకవికవిత్వము తార్కికదృష్టితోఁజూడ విమర్శకుల తీవ్రకోపా

నలజ్వాలల కాగ నేరదు. అందువలననే, "పిల్లవసుచరిత్ర" అను ఖ్యాతిని గాంచిన "విజయవిలాస" గ్రంథకర్త, చేమకూర వేంకటపతి.

("ఏ 1 గతి రచియించినేని సమకాలము వారలు మెచ్చరే గదా" అని, ఒక్కసారి నిట్టూర్పు విడచి యూరకున్నాడు)

ఏదియేమైనను, ఒకగ్రంథములోని గుణదోషములను లెక్కించుటకు కాలముకంటె నెక్కువవిమర్శకుఁడుండబోడు.

"The test of Greatness is the page of history" అని, Goldsmith కవి వ్రాసినదంతయు ముమ్మాటికిని సత్యము. ఏగ్రంథమునందైనను, గుణమే లేనిచో పునస్సందర్శనమునకే యవకాశముండదు. విమర్శకులకిదియే నా సమాధానము.

భాషా విషయములో నొక్కమాట. ఇందలి యతిప్రాసలు, సంధి, విసంధులు. ప్రయోగములు మొదలగువానిలో, పూర్వకవుల పోకడల ననుసరించుచువచ్చినను, కొన్నిచోట్ల స్వాతంత్ర్యముఁ దీసుకొనుచు అధునికులలో ప్రఖ్యాతి కవిరాజులను మార్గదర్శకులుగాఁ గైకొంటిని. మరికొన్ని తావులలో, రసము, ఆవేశమే ప్రాధాన్యముగాఁగొంటిని. ఈ సంధ్యాకాలములో, ఈప్రళయబాంబు నిర్మాణకాలములో నింతకంటె శరణ్యములేదు. దీనినే ఆంగ్లమున "Old wine in new bottles" అని పేర్కొందురు.

ఇతివృత్తము పాఠకులకు సువిదితము. నష్టమైనయాంధ్ర ప్రతిభను పునరుద్ధరించుటయే. దీనికి, చిరకాలము నతలయెత్తిన "ఆంధ్రోద్యమ" బీజము, మహావృక్షమగువరకు సంతత దో

హాదమొనర్చుట, ఆంధ్రదేశపుఁ గాలిపీల్చిన ప్రతియాంధ్రునకును ముఖ్యకర్తవ్యము.

మరొక్కమనవి. కాలక్రమానుగతముగా, ప్రకృతియందనేకమార్పులు నైసర్గికములు- కాలచక్రము నరికట్టుట కేరికినసాధ్యము. సామ్రాజ్యములంతరింపవచ్చును. ఖండాంతరములు కాలగర్భములోఁ దాఁగవచ్చును. నాగరికతలు నశింపవచ్చును. నూతనఖండములు భూగర్భమునుండి తిరిగి ఆవిర్భవింపవచ్చును. నాగరికతాపరిఫుల్లమగు మేటిసంస్థలు పరపీడనకుగురియయి చెప్పరాని వేదనల ననుభవించవచ్చును. కాని సాధ్యమయినంతవరకు నేజాతియు తననాగరికతనుగాని, విజ్ఞానమునుగాని మహావిప్లవము లెన్నివచ్చినను సంరక్షించుకొని భద్రపరచుకొనుట మిక్కిలి వివేకమైనపని. ఇదియే నా సందేశము.

మరియు, నీగ్రంథమును సాంతముగా సమీక్షఁజేసి, స్ఖాలిత్యములున్నఁజోటుల సవరణలఁజూపిన మిత్రులు బ్ర॥శ్రీ। కురుగంటి సీతారామయ్య M. A. గారికిని, బ్ర॥శ్రీ। బిదుకు శేషయ్య B. A. గారికిని వందనసహస్రము లర్పించుచున్నాడను. ఇందలి పద్యముల పెక్కింటిని పలు సంస్థలలో హృదయంగముగా గానముఁజేసిన సంగీత విద్వాన్ పులపర్తి రామదీక్షితులగారికి నా కృతజ్ఞతలు.

ఇట్లు

కొప్పిపతి వేంకటరత్న శర్మ. B. A.

విద్యానిధి. ఉభయభాషా ప్రవీణ,

H- రాధాకృష్ణమూర్తి- P. O. L.

ఆంధ్రభాషాధ్యాపకుఁడు-

ఆంధ్రవిద్యాభి వర్ధనీ ఉన్నత పాఠశాల, ఓరుగల్లు.

శ్రీ వేంకటరత్నశర్మగారు రచించిన "ఆంధ్రస్మృతి" యను ప్రబోధ కావ్యముఁ జదివితిని. కావ్యమందంతట ఆవేశ పూరితమగు చక్కని కవిత చిప్పిలుచున్నది. ఆంధ్రుల నేటి దైన్యస్థితియే వీరి యీ కవితకాలంబన మగునట్లు కానబడుచున్నది. వీ రాంగ్ల భాషా పట్టభద్రు లగుటచేత నాభాషా చ్ఛాయ లే గ్రంథమందెల్లెడల గన్పట్టుచున్నవి. నేఁటి రస పిపాసువుల కాటంకప్రాయములగు పూర్వకవి శృంఖలములఁ గొంతవరకు సడలించుకొనుట వీరి గ్రంథమందలి విశేషము. వీరు తమ కవితనుగూర్చి చెప్పికొన్న "చుంచుంబాలమదీయ భవ్యకవితా శుభ్రాంగి" యను పద్యము వీరి వినయమును దెలియఁజేయుచున్నది. నిద్రాణమైనజాతిని ప్రబోధించుటకిట్టి గ్రంథము లావశ్యకములు. వీరీ గ్రంథమునకు "ప్రథమోల్లానము" ని పేరిడుటచే నింకను కొన్ని యుల్లాసములుగల గ్రంథము కలదని ద్యోతకమగుచున్నది. వీరీ గ్రంథమునంతయుఁ బ్రకటించి యాంధ్రుల సేవించు నదృష్టము సహృదయులు కలుఁగ జేయుదురుగాక! కవిపండిత లోకమీ కావ్యకన్యకను జల్లని చూపులతో నాదరించునుగాక! ఆంధ్రభాషా సతి కిది యొకభూషణమై తనరుగాక!

హరి రాధాకృష్ణమూర్తి.

 25 - 12 - 46

పండితాభిప్రాయము.

శ్రీ కొవ్వాడి వేంకటరత్నశర్మ బి. ఎ. గారు రచించిన "ఆంధ్రస్మృతి" యను కావ్యమును సమగ్రముగాఁ జదివితిని. ఇది యేవారి తొలికృతి. అయినను ముద్దులొలుకు పలుకులతో, భావగాంభీర్యము గలిగి, ప్రత్యణువునను నాంధ్రత్వము దీపింప, సముత్తుంగోద్రేక భావతరంగ సంఘములతో, సహజ కవితా ధోరణిలో నడచిన దీకావ్య స్రవంతి.

సీసముల పోకడకు, ఆంధ్రాభిమానమునకు, శ్రీనాథుని, శ్రీరాయప్రోలు సుబ్బరాయభట్టాచార్యులను దలపింపఁ జేయుచు హృదయంగమముగా నున్నది.

స్వరాజ్య సంపాదనకు సర్వస్వంబును ధారవోసిన శ్రీ ఆంధ్రకేసరిని వర్ణించుపట్ల రచించిన "సతికిం జెప్పఁడు, సోదరావళిని వీసంబైనఁ బేర్కొఁడ" ను పద్యరత్నంబులాణి ముత్యంబుల వలె రాణించుచు నమందానందమును గొల్పుచున్నవి.

శ్రీ వేంకటరత్న కవిరత్నముగారిట్టి కావ్యరత్నములను బెక్కింటిని వెలార్చి ఆంధ్ర మాతకమూల్యాలంకారముల నర్పించి యుర్చిఁతురని యాశించుచు నింతటితో విరమించుచున్నాను.

ఇట్లు,

Telugu Pundit,
Methodist Boys'
Highschool
Hyderabad. 1-1-47

విద్వాన్, కవిచంద్ర.
వేమూరిపల్లి లక్ష్మీకాంతం.

శ్రీ

ఆంధ్రస్మృతి.

(తెలుఁగు విధులు)

తోరణ.

౧

ధారుణి తరణోపాయపు
కారణమూహింపలేక కళవళపడఁగ౯
మారణ యంత్రంబులకరి
తోరణ మేతెంచె, మోద దాయకమగుచు౯.

౨

సంధ్యావనిజపుష్ప సౌరభానిలముల
    తేలియాడు భ్రమర బాలికలును
నవపల్లవంబుల నోర్వట్టి భక్షించి
    పలవించు గండు కోయిలలపిండు
చలువపందిళ్ల వైశాఖ పూజలనంది
    సామగానముపాడు భూమిసురలు
నవనవోన్మేష యున్మత్త రసావనమున
    పరుగిడు నూత్న దంపతులజతలు,

ఆంధ్ర స్మృతి.

కలరుతోడని విఱ్ఱవీగకు వసంత!
చావో? బ్రతుకో? తేలెడి పెనుసంధియుగము
ప్రళయఘట్టన్య గర్జలు ప్రబలెనింగి
తారణునితోడ పూను ముద్ధరణ మవని.

3

ఆదిసంధ్యాసమయంబు, హేమనయనుల్, హిట్లర్లు, ముసోలినీ
మొదలౌ చండప్రచండపుణ్యాజన మొప్పన్ భూమినట్టాడు దు
ర్మదమస్తాలపు సంగమంబు; పృథుసామ్రాజ్యంబు లల్లాడని
సునకింకెక్కటి శాంతి? శీఘ్రగతిసమ్మర్దింపుమం దేహులన్.

౪

కూంతుంగుష్టియులేని పేదజను తెగ్గల్ పెక్కులౌదంగఁదా
క్రీడారంగముగాఁదలంచి శివకేళీ దాండవంబాడెనీ
జోషైనట్టి 'స్వభాను' సోదరుఁడు; సంక్షోభించె చక్రాళి, యా
పాడుంబోకడ చెంతఁబోకఁగను మీపై విశ్వకళ్యాణముల్.

౫

మంగళవేదఘోష, సుమమారుతముల్ వెలయింపగా రనా
భ్యంగనముబ్బు వేళ, దధిపాయసముల్ విరియించి సత్కళా
రంగములందు స్మృష్టియఁడరన్ గడు శాంతియు, తుష్టి, పుష్టి వే
భంగులనిత్యశోభనము, పచ్చనితోరణమందు తారణా!

౬

చివురులు మోసులెత్త వనశిల్పపు కెందలఁ బ్రాలుఁ శోభఁ గ్రొం
జవులను చిల్కరింప, సురసాధ్వులు నృత్యమును సందడించి, స
త్కవులను మేళవించి సుధధామమునా యెల మావిగున్న పై
కువకువ రాగవల్లరుల కో! యనుపల్లవి పాడుతారహో!

ప్రాచేతసుఁడు

తొలిపల్కుల్ గనరాని దివ్యమహిమన్ దూఁగాడు సన్న్యసిఁడు
ర్బులనీడోద్భవమైన క్రౌంచమిథునవ్యాపారవ్యాఖ్యాతయై
పిలసిల్లెన్ వెసనాదికావ్యరచనావిఖ్యాతి, నాసంయమిన్
దలతున్ నామది వామలూరుతనయున్ వాల్మీకినశ్రాంతమున్.

పరిణామము.

౧

కమనీయకల్హార కాసారకలితంబు
    నందనారామ సుందరతరంబు
పుణ్యనదీతోయ పూతవిఖ్యాతంబు
    దక్షవిధాతృ సద్ధర్మపథము
శుద్ధసాత్త్విక తపోవృద్ధ విలసితంబు
    గౌతమసంయమి కేతనంబు
వజ్రవైడూర్య సంభరిత సామ్రాజ్యంబు
    కోహినూరు కోటీర విహరణంబు

సిద్ధనాగార్జునాద్రి ప్రసిద్ధసీమ
ఆంధ్రసీమంతినులకు దివ్యార్ఘ్యపేటి
అర్ధచంద్రుని తైలితేట నవఘుళించు
నట్టికమ్మని మనభూమి కంజలిడుము.

౨

శ్రీమన్మహారాజ సేవితాంఘ్రి సరోజ
  సిరులకు కాణాచి సిద్ధహస్త
జైన, బౌద్ధాద్వైత, శాక్తేయ, చార్వాక
  శైవాదిషణ్మత స్థాపనోర్వి
కపిల, మార్కండేయ, గౌతమ, విట్టల
  పరివ్రాజకమహా తపఃఫలంబు
మాంధాతృ,బలి,కర్ణ మహితకుంజరయూధ
  దానధారా పాత ధన్యకీర్తి

పుణ్యముల పేటి, దక్షుని జన్మవాటి
శిల్పముల మేటి, వరహాల చిన్నికోటి
భారతాంబకు మురిపాలఁ గేరుబోటి
తెలుఁగుతల్లి! నమస్కార మిదె గొనుము.

ప్రశస్తి

ఆది కాలమునుండి యవన, బాహ్లీక ధాటి
నరికట్టు సీపురా నాంధ్రజాతి

పాలపాశములిచ్చి పాలించి బౌద్ధంబు
నన్యభూములకన్పె నాంధ్రజాతి

తన క్షేమమే దురంధరత సంరక్షించె
నార్యధర్మముఁ బ్రోల్లి నాంధ్రజాతి

ఆర్వీటి, కాకతి, దోర్వీర సాళ్వ, తు
ళ్వాన్వయంబులఁ గన్న ధాంధ్రజాతి

భారతమ్మకు ముత్యాల పట్టుగోడుగు
ప్రళయనటరాజు జటనాడు నెలవెలుంగు
సిద్ధనాగార్జునింగన్న చిరవిభూతి
అమృతసిద్ధిని గన్నదీ "ఆంధ్రజాతి".

గాంధి.

ఎవ్వాఁడు నవ్విన నివ్వసుంధర యెల్ల
చంద్రికాప్లుతమయి చలువలీను
ఎవ్వాని క్రోధాగ్ని కేడు వారాసులు
పాయలై భూమిఁ గర్భమున నింకు
ఎవ్వాఁడు నిద్రింప నీక్షోణిమర్త్యాళి
ప్రళయకాలపుభంగి కళవళించు
ఎవనిసిద్ధాంతముల్ హృద్యానవద్యంబు,
లాచంద్రతారార్కమై వెలుంగు

ఎవ్వఁడభినవ బుద్ధుఁడై నివ్వటిల్లి
విమలసత్యాగ్రహవ్రతంబు వెలయఁజేసి
మానవాళికి నొరవడై మనుచునుండె
నట్టిగాంధిని స్మరియింపు మాంధ్రనీవు.

ప్రబోధము.

౧

వల్లభాచార్యుఁడే తల్లి స్తన్యముఁ ద్రావి
పౌత్ర రాహుల ప్రేమఁ గుత్తఁగొనియె
పండితరాయలే పయిఁడి గర్భము పండ
మొగలు సమ్రాట్టుల ముద్రికలందె
గీర్వాణవాఙ్మయ క్షీరాబ్ధి మథియించి,
భవభూతి యెచ్చోటఁ బంచె సుధను
భారతాంబకు ధర్మసారంబు నొరవడిఁ
గఱపె నాపస్తంబ గురుఁ డెచట
అల యుగంధర తిమ్మరుసయ్యలాది
సచివులభినవ చాణక్యులెచటఁ బుట్టి
మహిమ నెలరించిరే జగన్మాన్య తెలుఁగు
తల్లి నొకసారి మనసారఁ దలఁచుమాంధ్ర.

౨

ప్రాబల్కులనుదిద్ది భాష్యంబు లిఖియించె
సాయణాచార్యుఁడే జనని ఫలము
వేదధేనువుఁ బిండి విరజిమ్మెఁ జంద్రికల్
మంత్రి విద్యారణ్య మాధవుండు
ఆ భాష్యపర్యంత మా వేద సుధఁ గ్రోలి
బసవఁ డెచ్చోట శైవంబుఁ గఱపె

ప్రాకృత భాషాప్రవాహంబు నరికట్టి,*
హాలుఁడెచ్చోట 'గాథాలహారుల'
ప్రథిత కర్ణాటభాషకు రచననేర్పి
సొంపు లెలయించె కవిరాజు పంపఁడెచట
ఉపనిషన్మధువానిరి తపసులెచట
తల్లి నొకసారి మనసారఁ దలచుమాంధ్రి.

3

రఘునాథభూపుఁడే ప్రాంత మందునఁ బుట్టి
గోస్తనీరసములఁ గ్రోలెఁదొల్లి
ఖండనసీమ నుద్దండ మార్తాండుఁడౌ
ఘన ప్రతాపునకేది కాపురంబు
నరసింగకృష్ణ నానాచమూ ధాటి
తీండ్రించి వెచ్చలఁ దేర్చెనెచట
బొబ్బిలి బెబ్బులుల్ బొబ్బరింతలు మించి
ఖండాంతర ఖ్యాతిఁ గాంచెనెచట
కరగలేదు కాకతినేత్రు కరుడులెచట
ఆరలేదింక నాంధ్రి శౌర్యాగ్ని యెచట
అట్టి వీరమాతను భువనైక నుతను
తల్లి నొకసారి మనసారఁ దలచుమాంధ్రి.

---

* అరికట్టు = పరిరక్షించు

ఆంధ్ర స్మృతి.

౪

కటక వింధ్యాచలక్ష్మాతలంబె తల్లి
చలువచే మున్ను వెన్నెలలఁగాసె
'మోటుపల్లి'య రేవు కోటిసూర్యులతోడ
ఏయమ్మ జెండాల నినుమడించె
అవచితిప్పయశెట్టి నవరసుల్ 'రోమున'
ఏరామ మహిమంబు మారుమ్రోసె
ఏదేవి ప్రేమప్రసాదంబు కొల్లేటి
వాఁసస్యంబుల పాలవెల్లి
సురభిమల్లెల, మొల్లల పరిఢవిల్లి
కనకశాఖల విలసిల్లు కల్పవల్లి
అందములఁజల్లి, రతనాలఁ జిందొల్లి
తల్లినొకసారి మనసారఁ దలచుమాంధ్ర.

౫

విస్తరించెనురాగ, ప్రస్తారముల సరుగ్
రామయమంత్రి కర్ణాట శక్తి
దాక్షిణాత్యులనూచెఁ దన్మయత్వప్రదోల
లమృతసూక్తులభక్తి త్యాగరాజు
ఖండశర్కరిబాలుఁ గమనీయపదములఁ
గుప్పించె క్షేత్రయకోవిదుండు

భారతాబ్ధిగలంచె, భావతరంగసం
దీప్తనారాయణ తీర్థలహరి
గండూషమొనరించె గానసాహితికళల్
తాళ్లపాకబుధులు క్రేళ్లువారి
రాగరసభావతాళముల్ రక్తిలీన
కూచిపూడి సత్యాదేవి కూర్మిలాసఁగ
విమలగాంధర్వ వీథుల విందులందు
తల్లినొకసారి మనసారఁ దలచుమాంధ్రి.

౬

దక్షిణోత్తర సాంప్రదాయంబులనుఁ గల్పె
శార్ఙ్గదేవుఁడు తొల్లి సారమతివి
శృతులను సృజియించి సూరి లోకము మెచ్చ
స్వరకల్పనమున యహోబలుఁడుఁ జేసె
జనకజన్యసు రాగచారు రీతులఁ దెల్పె
సోమనార్యుఁడు మహాశోభఁ గాంచె
సమ్మోహనముఁ జేసె జతియించి మొగలు, పా
ర్శీకరీతుల పుండరీకవిఠలుఁ
డింకనిర్మించె రాగముల్ వేంకటమఖి
ప్రథితకవినాథ, సారంగపాణి రాగ
మేటివాగ్గేయకారకుల్ మేల్మిఁగనిన
తల్లినొకసారి మనసారఁ దలచుమాంధ్ర.

౭

పుల్కరించదె మేనుఁ! గల్కరుద్రమదేవి
వీరకృత్యంబులఁ దీరుగనిన
రేకెత్తదేఁ గుండె! రిపులమర్దించిన
బాలనాగమ్మ చందాలఁ గనిన
కొల్లలాడించదే! ఘోరారిబీరంబు
మల్లాంబ చైదముల్ కల్లగావు
అమ్మక చెల్లరో! సామ్మసిలంజేసె
బ్రహ్మనాయని పోరఁబడతినాఁగ
కార్యనిర్వాహంబు గావించదే శక్తిఁ!
బతియాజ్ఞ గణపాంబ ప్రబలఁజేయు
పతికి కరవాలమిచ్చిన సతియొకతె
ప్రాణవిభునకు పసుపిచ్చి పంచెనొకతె
అట్టిమాంచాల, ఖడ్గ తిక్కన్న సతుల
వీరమాతలగన్నట్టి సారమతిని
తల్లినొకసారి మనసారఁ దలచుమాంధ్ర.

౮

ముత్తెముల్ రాలవే! ముద్దుపళనినోట
శృంగారవీథుల రంగవల్లి
మొల్లమల్లియతీవె తెల్లనిమొగ్గలు
చాటవేసీతమ్మ సాంద్రకీర్తి

తనియరే వేల్పులు తరిగొండ వెంకాంబ
జ్ఞానవైరాగ్య రత్నములఁ గురియ
భరతోర్వి సుధలొల్కు భారతి కంపించె
మన రామ కథవల్కు మధుర వాణి
శతలేఖనీ ప్రౌఢి, సమయ లేఖారూఢి
రఘునాథుఁ గీర్తించె రామభద్ర
మోహనాంగి, రంగాజమ్మ ముద్దులొల్కు
పోల్కు-సీతమ్మ ధర్మముల్ ప్రోలులాగ
పరమసాధ్వుల గన్నట్టి భాగ్యవతిని
తల్లినొకసారి మనసారఁ దలచుమాంధ్ర.

౯

కాళిదాసుఁడు తిర్గి కాళికి మ్రొక్కడా!
తిక్కన్న నుడిసొంపు దీప్తిఁ గనిన
మిట్టనాదికవులు పట్టిలఁగొట్టరా!
పోతన్న శబ్దార్థ రీతిఁ గాంచి
ఆనాటి హర్షుండు పోనాడఁడా దివి!
శ్రీనాథ నైషధ వాణి వినిన
శీతశైలేంద్రుని శిలలు ద్రవింపవా!
పెద్దన్న కవనంపు సుద్దులందె
పింగళిసూరన్న పృథుభావ గరిమకు
తలలొగ్గి మ్రొక్కరా! దండికవులు

బంకిచంద్రర మీరుల బాసలేల?
వంగసారస్వతంబె నీహంగులటర!
అలరవీంద్రుఁబోలు కవులు గలరు మనకు
కల్లగాదు విమర్శించి గనుచునీవు
తల్లినొకసారి మనసారఁ దలచుమాంధ్ర.

౧౦

సిద్ధుఁడై, బుద్ధుఁడై సృజియించె ధాతువై
ద్యంబెలధాత నాగార్జునుండు
దక్షువై, చతుర్వై వైజ్ఞానికమునిల్పె
నవనాథసిద్ధుండు నవ్యక్రియల
సూరియై, ధీరుఁడై భూరి రేఖలఁబర్వ
చంద్రదీప్తినొసంగ నింద్రగంటి
వెలయించె నిఖిలోర్వి విశ్వతోముఖదీప్తి
వైద్యభాస్కర ప్రౌఢ బసవరాజు

గజపతీంద్రుఁడు కృష్ణరాట్ క్ష్మాతలేంద్రుఁ
డెవనిముత్తాతకిచ్చె నీయువని, బిరుద
మట్టిబుధ రాయ ప ము పేర నాఖ్యఁగన్న
తల్లినొకసారి మనసారఁ దలచుమాంధ్ర.

౧౧

గొల్లలాడింపడా! గోపాలసింహమున్
చాణూరుఁడాంధ్రుల త్రాణఁజూపి
వెలయఁడే! విఖ్యాతి విశ్వరూపముఁ జూపి
భీమసేనుఁడు కోడి రామమూర్తి
పులిలోటఁ బాపి తూత్రయుగముఁ జూపడా!
మేటివీరుఁడు కోడేటిరాజు
శస్త్రాస్త్రవిద్యల సవ్యసాచిని ద్రోసి
ఖ్యాతిఁగాంచె 'కలియుగార్జునుండు'
భూరితేజుఁడు, ఘనఘుండు, భూసురుండు
త్రాణనొప్పారు నభినవ ద్రోణుఁడనగ
బులుసు రామజోగిసిఁగన్న కలుషహరను
తల్లినొకసారి మనసారఁ దలచుమాంధ్ర.

౧౨

బొబ్బిలికథలోను, గొబ్బిసంక్రాంతిలో
భూరిపుష్కరవారి పూరములను
భరతనాట్యములోన, 'బాగోతకత' లోన
శ్రీనాథకవిరాజు సీసములను
"ఎంకిపాటల"లోను, వేంకటశాస్త్రి సు
ధామధురోక్త్యవధానములను

జంగమ పాటలో, 'శంభో' పదంబులో
కాంభోజరాణ్మౌళి గాథలందు
పుణ్యగోదావరీ, కృష్ణ వేణ్యాఖండ
తుంగభద్రా, పినాకినీ భంగములను
జిందులంద్రొక్కి, త్రుళ్లింత లొందు తెలుఁగు
తల్లినొకసారి మనసారఁ దలఁచుమాంధ్ర.

౧౩

పలనాటిసీమలో, పాకాల చెరువులో
బాలనాగమసాధ్వి పదములందు
మాంచాల చేతలో, మల్లాంబ పలుకులో
ఖడ్గతిక్కనకత్తి కాకలందు
నెల్లూరిపురి, వేంగిపల్లె వీధులయందు
కవితిక్కనామాత్య ఘంటమందు
తిరుమల క్షేత్రంపు దివ్యతీర్థములందు
సింహాచలపుకొండ సిగలయందు
మువ్వగోపాల దేవుని ముత్తెములను
ఘనుఁడు పోతనకావ్యంపుఁ గళలనిండి
తొంటి శారదకాటుక కంటు వెలుఁగు
తల్లి నొకసారి మనసారఁ దలఁచుమాంధ్ర.

౧౪

చంద్రగుప్తుని భుజాస్కంధ మెక్కినప్రౌఢ
చాణక్యుఁ డాంధ్రుల ప్రాణమనుము
మన్మసిద్ధినృపాల మంత్రి తిక్కనకవి
తెలుఁగులబహు తపఃఫలమె యనుము
హైదరాలీ, టిప్పులాస్థాన ప్రెగ్గడ
పూర్ణయ్య యాంధ్రుల పుణ్యమనుము
గోల్కొండ తానీషకొలువు నుద్ధతిఁగన్న
అక్కన్న, మాదన్న లాంధ్రులనుము
నేడు కర్ణాటగద్దె నిర్ణిద్రకీర్తి
న్యాయపతి మాధవానూత్నుఁ డాంధ్రుఁడనుము
బీజువో లేదు మనమాత భూరిగర్భ
మెందరెందఱొ సచివులఁ బొందగలదు
తల్లినొకసారి మనసారఁ దలఁచుమాంధ్ర.

౧౫

ఏకల్యాణిపయోధర మృతము, మున్నీ గౌతమీకృష్ణవే
ణీకొల్లేటిస్రవంతులై విరియు. మున్నే ధాత్రి కేదారముల్
శ్రీకల్యాణకిరీటమై, విజయలక్ష్మీవాస నిక్షేపమై
ఏకన్ శ్యామల సస్యశోభితములై వెల్గన్ ద్రయఃకోటి
వాక్ప్రకటాంధ్రపాద కమలోద్యానంబుఁ గీర్తింపుమా.

తెలుఁగువాఁడు.

౧

శిల్పలావణ్యంబు సిరిఁ గుమ్మరింపంగ
శిలలనువాలిపించెఁ దెలుఁగుశిల్పి
కబ్బంపువిన్నాణ ముబ్బింపనుడి. జుంటి
తేనియలొలికించె దెలుఁగుసుకవి
కదనరంగంబుల క్షాత్రతేజముగ్రక్క
బలదర్పములఁ జూపెఁ దెలుఁగుజోదు
భక్తివైరాగ్యముల్ ప్రభవింపఁ గురిపించె
వసలభాష్యపుసుధల్ తెలుఁగు వేత్త
తర్కమీమాంస, సాంఖ్యముల్ తరచినాడు
తత్త్వశాస్త్రరహస్యముల్ తడవినాడు
బ్రహ్మవిద్యను జగతిలోఁ బంచినాడు
లలితమర్యాదగలవాఁడు తెలుఁగువాఁడు.

౨

తాతకన్పడినంత తనకరీంద్రముఁ డిగ్గి
కేలూఁతయొసఁగెనా కృష్ణవిభుఁడు
పచ్చలహారంబు పైనుంచి మెప్పించె
మనభట్టుకవికి తిమ్మరుసుచాళి
గ్రామనిర్మాణంబుఁ గావించెనిరుపమ
ప్రాకారములతోడ భాస్కరుండు

నిరతాన్నదానంబు నెఱపి పేర్మ్రోసెనా
సేతుశీతనగంబు సింగరాజు
విశ్వవిద్యాలయఖ్యాతి వెలసినాడు
సప్తసంతానములనిల్పె సచివుఁడొకఁడు
పదునుమీనంబు నర్థికై వదిలెనొకఁడు
తీరుతీయముగలవాఁడు తెలుఁగువాఁడు.

3

దీనారటంకాలఁ దీర్థంబులాడించె
కొలువుకూటములందు తెలుఁగురాజు
కమనీయమణిమయ కలధౌత హారముల్
దీనులకిప్పించెఁ దెలుఁగుప్రెగడ
రోము, చైనా, జావ సీమ దీవులసల్పె
క్షీరవ్యాపారముల్ తెలుఁగుజెట్టి
ప్రకృతిశోభ వెలార్పఁ బండించె పంట బం
గారంబు లీ తెలింగాణకాపు
ప్రబలసామ్రాజ్యలక్ష్మిఁ జేబట్టినాడు
హేమపాత్రల మృష్టాన్నమిచ్చినాడు
భోగభాగ్యములను తులఁదూగినాడు
కలిమిఁ బ్రతికి చెడినవాఁడు తెలుఁగువాఁడు.

ఆంధ్ర స్మృతి.

౪

ఉత్కలాశాని తంబోర్వి భాగంబుల
మిగుల నెయ్యముతోడ మెలఁగినాడు
మధ్యరాష్ట్రమునందు మధ్యాహ్నసూర్యుఁడై
దానధారాప్రభఁ దనరినాడు
కర్ణాటదేశులఁ గలిసిసంవాసించి
కావ్యరీతుల నెల్లఁ గఱపినాడు
ద్రవిడభూముల కేగి తమిళపాటను దిద్ది
సంగీతసుధ వెదఁ జల్లినాడు
తొలుతనుండియు "లా" క్షేత్రములును, "దా" కు
కొమ్ములుంచక, స్నేహంబె కొసరినాడు
తెలివితేటలతోడ నల్దిక్కులందు
తేజరిల్లినవాఁడు మా తెలుఁగువాఁడు.

౫

సూత్రయుగమునుండి క్షాత్రపులందోలి
భరతఖండమును గాపాడినాడు
శాలివాహననామ శకమును స్థాపించి
విశ్వవిఖ్యాతిచే వెలిఁగినాడు
సత్యాగ్రహోద్యమ సవనగుండమునందు
చిచ్చరపిడుగట్లఁ జొచ్చినాడు

చీరాలపేరాల క్షేత్రరంగములందు
స్వాతంత్ర్య సమరముల్ సలిపినాడు
చిరమహోజ్వల యశమునఁ జెలఁగినాడు
మంత్రిపదవులతో మహిఁ బరగినాడు
జానిసతనంబు భరియింప లేనివాడు
ఇల పదమ్ములొత్తనివాడు తెలుఁగువాఁడు

౬

గజపతులంగన్న గంజాము మండలం
బొడ్డవారలఁ జేర్చి యొగ్గినాడు
రత్నముల్ మొలచిన రాయలసీమను
దమిళులకర్పించి తనిసినాడు
పోతన, సోమనల్ పుట్టిన పుణ్యోర్వి
పెరభూపతులకిచ్చి మరచినాడు
వడికృష్ణ వేణమ్మ కడుపుపంటనుభూమి
భాగమునద్దెసల్ పంచినాడు
పరిధితనాగార్జునాద్రి శిల్పంబులెన్నొ
కాలవాహినిఁ గలియుంగఁ గాంచినాడు
తనకుమాలిన ధర్మంబు దనిపినాడు
కలుషమెరుగఁడు జగతి మా తెలుఁగువాఁడు.

౮

కవులనుపోషించె గ్రాసవాసములిచ్చి
చవులూరు భక్ష్యభోజ్యంబు లిడియె
పల్లకిఁ దామోసె వాణిబోయయై
పండితాళికిసదా ప్రాంజలిడియె
రత్ననీరాజన రత్నాంబరములిచ్చి
పారిజాతము లిచ్చి ఫలములిచ్చి
కమ్రకస్తురులిచ్చి, గంధంబులర్పించె
గండపెండేరమిచ్చి కనకమిచ్చి
గానముఁగలవాడు, నవనీతమనమువాడు
పగరకైనను శుభములె పల్కువాడు
పలుకుపలుకునను తేనె లొలుకువాడు
చెలిమికనువగువాఁడు మాతెలుఁగువాఁడు.

౯

ఆసేతుహిమనగ దేశమంతట మెట్టి
అద్వైతసుధఁజిల్కి యమరినాడు
ద్రవిడభూమినిబుట్టి రహిమించుభక్తితో
ఘనవిశిష్టాద్వైత మనిచినాడు
భక్తులకాణాచి వంగభూమికి నేగి
భక్తిచైతన్యంబుఁ బంచినాడు

ఆంధ్ర స్తుతి.

షట్శాస్త్ర వేత్తయై సాహిత్యదీపమై
శ్రీనవద్వీప మూరేగినాడు
ఉరుదు, నరబిక్కు, పార్సిలఁ గఱచినాడు
భాగ్యనగరిన్నే నుంగొక్కి ప్రబలినాడు
పూన, సాతారలో గెలుపూనినాడు
దిక్కులన్నిటఁ దీపించెఁ దెలుఁగువాఁడు.

౯

సీతాపహరణంపు సిగ్గునోర్వక వార్ధి
కన్నీటికాలువ కార్చినాడు
పాండవారణ్య సంవాస భారముఁ ద్రోసి
కౌరవదౌష్ట్యంబు దూరినాడు
బుద్ధదేవుని సుప్రసిద్ధ సూత్రములను
భరతఖండము నెల్లఁ బంచినాడు
అలసబర్మతి యోగిపలుకుతోడై నేడు
దేశసౌభాగ్యంబుఁ దిద్దినాడు
ఏడుకొండలనుండి భూమేలినాడు
ఆది,మధ్యాంతరహితుఁడ నాదివాఁడు
ఉడుపథంబున తారాళిన లయువాడు
దివిని వెలిగెడువాడు మా తెలుఁగువాడు

౧౦

సర్వసర్వంసహా చక్రమంతయు వెల్గు
దివ్యతేజఃస్ఫూర్తి తెలుఁగుకీర్తి,
స్వారాజ్యసౌభాగ్య స్వర్గసంపదలంది,
మనియెడుగాత మా తెలుఁగుమూర్తి
ప్రాచీనసభ్యత్వ పౌరసత్వమునంది
వెలుఁగుచుండెడు గాత తెలుఁగురక్తి
శమదమంబులఁగల్గి జగతికి రక్షయై
తేజరిల్లెడుగాత తెలుఁగుశక్తి
మానవాళికి నొరవడి న్మ్రనెడు వాఁడు
పాడిపంటల సుభగతఁబరగువాఁడు
ఇలచతుష్షష్టి కళలను గులుకువాఁడు
గుణముసత్త్వంబు కలిగిన తెలుఁగువాఁడు.

ఆంధ్రస్తుతి.

ఆంధ్రక్షేత్రము.

౧

అమరవ్రాతపుం బారిజాతము, మహైశ్వర్యసంజాతమున్
విమలాంభఃపరిపూతముం గుశికరాడ్భవప్రఖ్యాతముం
గమనీయామృతసస్యదృశ్యఫలసత్కాసారసంఘాతముం
సుమసంశోభితకాననీసుతరు కాంతోద్భాసవిఖ్యాతముం
అమలోదారమనీషిసేవితము, మా, ఆంధ్రావనిక్షేత్రమాం.

౨

సస్యశ్యామలశోభితంబు, ఋషిహంసావాసభాసంబు, పే
ర్మాస్యభ్రాజిత హ్లాదభావగుణ బ్రహ్మజ్ఞాని సంసేవ్యమౌ
దాస్యంబెట్లు లిఖించె? నీను మటుతథ్యంబంచునో ఆంధ్రమా!
వశ్యంబైతివె సోనుమూకలకు, సౌభాగ్యంబు గోల్పోయితే!
జోస్యంబైనను జెప్పఁగేరిమునిరాజుల్ మున్నులో శార్థమై.

3

ఇది వేంగీశులపుణ్యభూమి, యిటలేవెన్నందువీక్షింపగన్
మందిచూ గ్గోసినపాడియావులవధంబుల్ మింధుకోష్ఠంబులన్
మదిలజ్జింపని శ్వేతకన్యలను నింపౌనగ్న నృత్యంబులున్
హృదయాభీలకఠోర, కంటకమహాహేయంపుజట్టంబులున్.

౪

మౌర్యసామ్రాజ్యరమా నర్తనగురుఁడు
చాణక్యుఁ డోనమాల్ చదివెనచట
మొగలుసామ్రాజ్యపు మోహనచ్ఛత్రంబు
వీరబలుఁ డిటఁ బేర్లనేర్చె
కాకతీరత్న యుగంధరుఁ డిచ్చోట
ఢిల్లీసుల్తాను గుండెల వసించె
కర్ణాటరాజ్య రక్షా దీక్షితుండైన
తిమ్మరుసారవల్లఁ దిద్దెనిచట
భూరి తేజులు, ననఘులీ పుణ్యభూమి
పాళిపండించిరెపుఁడు ముత్యాలపంట
పంచిరఖిల శ్రేయఃకీర్తి పాయసముల
ఏల ప్రభవించె నేను దుష్కాల ఘటిక?

ఆంధ్ర స్మృతి.

ఆంధ్రేశ్వరి.

౧

రేగీ రేగనిపిల్ల జుంజురులు ప్రేరేపించు నెమ్మోమునన్
సాగీ సాగనితప్పలే నడకలాశాజ్యోతి దీపింపఁగా
మూగీమూగని మాటదొంతరలు సమ్మోహంబుఁ జిందింపఁగా
వీగీ వీగని సంభ్రమంబడరు కీర్తిన్ జిల్కు ఆంధ్రేశ్వరీ
రాగభ్రాంతిని వెల్గు దివ్యకళ నారాధింతు నశ్రాంతమున్.

౨

శ్రీలంబొంగెడు జీవగడ్డవయి, సుశ్రేయంబులన్ గూర్చి పై
రాలాపంబులఁ బేర్మియిక్కవయి, యుద్యత్సాంగమాంగల్యమై
వాలాయంపు కనత్కృపారససుధా వాల్లభ్యలభ్యాత్మవై
జాలింగాల్పెదు నీత్రికోటిసుతులాశాపూర్ణ సంకల్పమున్
ఆలోకింపవదేమి వేగ, జగదంబా! తల్లి! ఆంధ్రేశ్వరీ.

3

సమసెన్ ప్రాల్లిటి యాత్మగౌరవము దేశంబున్ పరాధీనతా
తమముల్ పైకొని యావరించినవి, యుద్యత్ ప్రాజ్య
సామ్రాజ్యభో
గములాప్రాప్తనగాథలయ్యె, మరిసంగ్రామైకశక్తుల్ సనెన్
క్రిమితన్ సోదరులన్యభాషలరహిన్ రగిల్ల నీదాస్యపుం
దమకంబెట్లు భరింతువమ్మ? జగదంబా! తల్లి! ఆంధ్రేశ్వరీ!

౪

కాలగ్రంథమునుండి యద్భుతపుటసంఖ్యాతంబులౌ జాతిభూ
పాలుర్ పెక్కురువిస్మృతిన్ జనిరి; సుస్వారాజ్యసౌభాగ్యవై
దగ్ధ్యలాలిత్యముదూరమయ్యె; నృపసువాత్సల్యంబుపొంగారగన్
పాలింపంగదనమ్మ! ఆప్తులము సుమ్మా తల్లి! ఆంధ్రేశ్వరీ.

౫

శ్రుతివాగర్థవితానసంపదలచే శోభిల్లుపుణ్యోర్వి, నే
డతిదీనంబయి, తామపీడితమునై యల్లాడుచుండెన్ సదా
వెతలన్ గుందెనాంధ్రలోకములనైక్యంబునన్ జేసి మా
క్షితికిన్ వేగస్వరాష్ట్రసిద్ధికయి, ఆశీస్సునమ్మ! ఆంధ్రేశ్వరీ.

౬

ఆద్యంతంబును లేని విశ్వజలధిన్నాయూష సత్త్వపక్షమై
హృద్యప్రోజ్జ్వల వీరగాథలవెలార్చెన్ నీదుచారిత్ర్యముల్
ఉద్యన్మోహనమై, త్రికోటిసుతకల్పోర్వీరుహారోత్తుంగమై
సద్యోజాతసువర్ణరత్నమయమై సంధిల్లుమాంధ్రేశ్వరీ!

వేదన.

౧

నిద్రంజెందుచునుండెఁ బూర్వకవి పాండిత్యంబు తంజాపురిన్
ఛిద్రంబయ్యెడి నాంధ్రశిల్పమహిమాశేషం బజంతాగిరిన్
క్షుద్రంబయ్యెడి నాంధ్రసోదర యశశ్శ్రీధరాగ్రంబులన్
భద్రం బెప్పుడుఁ గూర్తువో! యిదమహాభారంబు నాంధ్రుఁడా

౨

ముద్రంజూడక తాళపత్రగతమై బూజెందె మా కైతలున్
రుద్రం జేరెను డక్కుమన్ననల సౌరుం జిల్కు మా నేతలున్
ఉద్రేకం బాగిపోక సన్నగిలె యొప్పోఁ ధాత్రి మా చేతలున్
భద్రేభాదిసిరుల్ హరుల్ సమసెనబ్బా! పంచబంగాళమై.

3

ద్రవిడప్రాంగణభూమినంటిచనియెన్ త్యాగయ్యగానంబు, హా!
భువిఁ గర్ణాటకుఁడయ్యె నాంధ్రవిభుఁడౌ భూజాని, కృష్ణుండు. నే
డవురా! చెన్నపురంబు విడి తొలఁగె నాంధ్రావనిన్ భీరువై
చవులన్ జిమ్ముడు తెల్గువాణికిఁక ప్రాశస్త్యంబు లేదెచ్చటన్
రవికోటిప్రతిభన్ వెలుంగగను మా రాష్ట్రంబు ఓ! ఆంధ్రుఁడా.

౪

అలవేంగీశుల కాలగర్భమున, చిహ్నం బైన లేకుండెడిన్
అలకాకత్యనృపాలసింహముల సయ్యాటల్ గనన్ రావు పోన్!

ఆంధ్ర స్తుతి.

అలక్రొంగ సుకవిపల్లవాంధ్రవిభు పేరైనన్ వినరాదు, ఉ
జ్జ్వలచారిత్రచళుక్యరాజప్రభు ప్రస్తావంబుపూజ్యంబు, నే
డిలసిర్వ్యర్థసిరర్థకంబుజనముల్ హెచ్చాయికో యాంధ్రుడా

౫

చెన్నొందక్కొను భిన్నభిన్నమయిమా క్షేత్రింపు తేజంబులన్
గన్నుం గైతులరారె నాంధ్రులయశస్సాంద్రైకజ్యోత్స్నావళుల్
కన్నిటన్ జలకంబులాండెడిని ధిక్కారంబుతాస్సైపమిన్
గన్నంబెట్టుము 'ఆంధ్రమాతకు' మహాభాగ్యంబుసుమ్మాంధ్రుడా.

౬

డక్కెముల్లుపసంమపోయె, కృషురాట్నపాణిగీతార్భటుల్
నక్కొణింపపుభావిభాగ్యముల, శుంభత్ దాస్యబీజంబులన్
దిక్కుల్ మిక్కిలిపికక్కటిల్లినవి, నేదీమాకుగత్యంతరం
బిక్కాలంపుమహాత్ములన్ దెగియ వాణీజానికిన్ శక్యమే?

౭

రాయల్ సీమమహోదయుల్ జనిరి, పక్రంబైన మార్గంబునన్
హాయిన్ గాంచిరె? మున్ను భాగ్య నగరీయాంధ్రుల్
విభిన్నంబునన్
ద్రోయన్ రారు 'బ్రిటీషు' నందు, మగురాంధ్రుల్ మూడు
మార్గంబులన్
బాయన్! గావలెనైక్యమార్గ సులభోపాయంబు
సుమ్మాంధ్రుడా.

౮

తెలుఁగుందేశము ముక్కముక్కలయి నిస్తేజంబుగానుండెడిన్
దెలుఁగుందేశికులందఱిన్ని తెలుఁగుల్ దీపించి రాంధ్రావనిన్
దెలుఁగున్వ్యాపది తెచ్చియుంచఁబడెన్ దేశంపుసద్భాషలన్
దెలుఁగున్వారికి నైక్యమార్గము ప్రసాదింపంగ దే'ఆంధ్రిడా!

౯

పలుచఁబారెను తెల్గురక్తమిపుడే పాటన్ విచారించినన్
దొలుఁగెన్ దొల్లిటి దేశగౌరవము, గుఱుల్ లేక యేదిక్కులన్
గలుఁగెన్ కాకతి, శాతవాహన చళుక్యక్షేత్రసు కీర్తిద్యుతుల్
చలనంబొందె తెలుఁగుభూవలయమా శాజ్యోతిక్షీణించె, బల్
విలయంబొప్పెడి భోగభాగ్యముల కెన్నోటన్ విలోకించినన్

౧౦

ఒడ్డెవారికి తొల్లి యొడ్డారమును జూపి
  ఒడ్డెకిప్పుడు తలలొగ్గవలసె
తమిళతంబుల నెల్లఁ దరిమిన మనతల్లి
  తమిళులకీనాడు తగ్గవలసె
కర్ణాటలక్ష్మినిఁ గాదను మనదేవి
  కర్ణాటబేశలఁ గవయవలసె
ఔత్తరాహులకెల్ల బత్తి నేర్పిన సాధ్వి
  ఔత్తరాహులకొత్తు లొత్తవలసె
ఔర! కాలము వారింప నేరితరము?
నిత్యమాంగల్య కలకల నినద మొసఁగి
లక్ష్మితాండవంబాడు మా రాజ్యమిపుడు,
చలికిలంబడె దాస్య పిశాచినోట.

పూర్వ శోభ.

౧

పరదేశాలనువర్తకంబమరె శోభన్ 'మోటుపల్లీ'పురిన్
సిరులన్ గ్రుమ్మరె నాంధ్రనౌకలచటన్ స్వేచ్ఛావిహారంబులన్
వఱలెన్ దాఘటితంపరై, మృదులమై, పాకాలధాన్యంబిలన్
సురలోకంబుగ నాంధ్రభూమిదిశలన్ శోభించె మున్నాంధ్రుడా!

౨

అకలంకంబుగ నాంధ్ర నావలలనటాదెన్ 'మసూల్ పట్టణం;'
ప్రాక్కాలంబున నాంధ్రవీరులు, బళీ! యుత్సాహమే పారగన్
ప్రకటింపించిరిపాట్లు నూరికడ వీర శ్రీజయస్తంభముల్
ఒకచో నాయకులు రాలుమందు బోడిచేన్ 'హా!' యంచునో ఆం!

3

తపస్విల్లెన్ ధరజ్ఞానస పదలతో డన్ దెల్గుమాగాణి సం
భవమొందెన్ సురతుల్యలౌనుపనిషత్ బ్రహ్మ జిజ్ఞాసువుల్;
స వనాశ్వంబులు గ్రుమ్మరెన్ విపులసంచారంబులై యెల్లెడల్;
పవనేచ్ఛారతి జన్నిగట్టుగలరో జన్ ధర్మపారీణులై;
పావనక్రాంతసుభూమి మది భపికదయ్యా! తల్లి ఓ ఆం!

౪

విహరించెన్ విపినాంతరస్థలులల, నన్వేషించె శాస్త్రార్థముల్
గహనంబుదున నాశ్రమావళులు నిర్మాణించి ఛాందోగ్యస

ద్బృహదారణ్యక, ముండకాద్యుపనిషత్ పీయూషపానంబు చే
మహీరాజిల్లి వెలింగె మానికుల సామ్రాజ్యంబహో! ఆం॥

౫

వినిపించెన్ దొలి బ్రహ్మసూత్రముల గంభీరంపు వ్యాఖ్యానముల్
ప్రణుతుల్ వొందిరి పుణ్యభూమిని చటన్ పతంజలుల్ పాణినుల్
గ్జానముల్ విప్రులు భాష్యకారులిట నుద్ఘోషించిరామ్నా
యముల్
కనన య్యోగ మునిసంతతిన్ కనక కాంతాలోలతన్ నేడిటన్

౬

కోహినూరెందున జన్మమొందెను! లసత్ కోటీర మాణిక్యముల్
మహినే తల్లిసుగర్భముక్తములుగా మాన్యత్వమందెన్ మహా
మహులౌ భూధన మస్తకంబులవయిన్ బాశ్చాత్య లోకంబులన్
రహితన్మ్రాలిన ధర్మమైతనరి తోరంబైన యాధాత్రి తా
బహుకీర్తిన్ గనె "కృష్ణవేణి" యిదనీ భాగ్యంబుసుమాంధ్రధ్రిదా

౭

ఎన్నో కోటుల కిమ్మతైబరగె మున్నీ రత్నమాణిక్యముల్
ఛిన్నాభిన్నములయ్యు నద్దెసల వాసింగాంచెరా గ్మండలిన్
విన్నంబాటువహించె లోకము, భవద్విస్ఫీత భాగ్యంబు చేన్
చెన్నుగాంచెను 'కృష్ణవేణి' జననీ శ్రీరేఖ మున్నాంధ్రదా!

తెలుఁగుతల్లి.

౧

ఆరాధింపుము 'తెల్గుతల్లి' నెపుఁడుద్యద్భక్తి పెంపారఁగా!
ఘోరాభ్రంబునఁగారుమబ్బులలమెన్ గోఁగాహాలధ్వానస్త్వై
దారాపుత్రరమల్ తిరంబె? ఖిలమాఁ దత్కాలభేదంబుచేన్
వీరవ్రాతముపోవుదారిఁజనుమా వీరాగ్రణీ! ఆంధ్రుఁడా!!

౨

ద్విజులున్, గాపులు, కమ్మ, రెడ్డి వెలమల్ వీర్యంబు రీకెత్త, మా
ధ్వజినీకాండపురాత నాంధ్రవిభవప్రౌఢిన్ విడంబింపఁగన్
గజవాజుల్ భటరాజిముందుఁజన, నాకంబంటుతల్పగల్ల, వే
భుజముల్ భారతపంచవర్ణపట సద్భూషాళుల్ గప్పఁగా
విజయాశీస్సులనంది శోభమనుమా! వేంగీమహీమాతరో!

3

భవభూత్యాంధ్రుఁడు, మల్లినాథ బుధుఁడున్ భద్రాంబ,
శాకల్యుఁడున్
కవినారాయణతీర్థ, శ్రీధరుడు, నన్నంభట్టు, నాగార్జునుల్
ధ్రువతారల్బలెఁ బ్రాకృతాంబరపు వీథుల్ నిండి దీపింతురా
నవదీప్తుల్ గురిపించు చంద్రుఁడు జగన్నాథుండె కాఁబోలు న
ల్లవిగో చూడుము! కేలుమోడ్చుమనుమా! హంకారతన్నాం

౪

విద్యారణ్య, కపర్ది భాస్కరకవుల్ విశ్వేశ, గంగాధరుల్
విద్యానాథుఁడగస్త్యుఁడున్ హరిహరుల్ శ్రీసింగభూపాలుఁడున్

హృద్యంబై నన్నెచోడ భల్లట సోమనాదిల్ భట్టు, కృష్ణాధ్వరుల్
ఉద్యత్కీర్తులు, దివ్యలాంఛనులుగదా యున్నారు తారాద్రియై

౫

ఆనందాంబుధినోలలాడి పసిపాపమ్మౌ నీ పుణ్యక్షేత్రంతముల్
వాణీసేవపరాయణుల్, గుణఘనుల్ పాండిత్య తేజోనిధుల్
నానాపుణ్యపురాణపూరుషులు సన్మానంబుగా నీదుగ
ర్భానన్ జన్మముగాంచి రన్యయశతిక్ వర్ధిల్లి రాంధ్రావనీ!

౬

తమిళమార్గాంబుఁ దండెత్తి పండించె
రాచవంశపు నీదు రాచకోలము
శర్వాటవాణికిఁ గఱపె నిచ్ఛందంబు
నాగవర్మాభిఖ్య వేఁగిబుధుఁడు
అంగ, వంగ కళింగ, సౌరాష్ట్ర రాష్ట్రాలకొజ్జ
బంతుల నేర్పిన భాగ్యవతివి
ప్రథితమహారాష్ట్ర రాజశివాజికి
రాజ్యతంత్రమిడిన రాణివీవు
దర్శన శుభావహాకార ధన్యవీవు
వింధ్యలోనగూర్చి వజ్రాలఁ జిదినావు
తెలుఁగు మాతల్లి నేఁడిట్లు దీనవైతె
కాలగతుల నెవ్వారలు గడపగలరు!

ప్రతిభ

౧

ఉదయంబయ్యెఁ దెలుంగుభాస్కరుఁడదెన్నో వేలయేండ్లాయె, నీ
విదితాధ్యాత్మిక భారతాంబరమహావీధిన్ ప్రభావంతుఁడై
'మదమాతంగతురంగ'సంఘములతో మధ్యాహ్నశంఖధ్వనుల్
ముదమొప్పారఁ బ్రచండరశ్మిఁ బఱపెన్ భూభాగమందెల్లెడన్
ముదిమిన్ బోఁడిమివాసెఁ గాలహరణంబున్ జేసి నేఁ డాంధ్రు।

౨

కడుజీర్ణంబులు రమ్యహర్మ్యములు ప్రాకారంబులున్ ఖడ్గముల్
జడతన్ మైచెడు కోటదిబ్బలును వైశాల్యోరుకాసారముల్
బిడియంబొందెడుతోంటినాణెములునుర్విన్ మోదముల్ గొల్పునే
సుడిగాలింబలె వీచివ్రీలినవి మాక్షోణీర మాలాస్యముల్
పిడివాదంబుల కేమికార్యమగు? నన్వేషింపు నీలక్ష్మినిన్ ।

3

ఉరుప్రజ్ఞాఢ్యుఁడవై, యశోంబునిధివై, యుత్తుంగప్రాగల్భ్యతన్
గురుదర్పంబున పృథ్వినేలితివి బల్ క్షోణీశవుల్ మెచ్చ మున్
సరవింధ్యాచల, కన్యకుబ్జ నగరీప్రాంతోన్నత క్షేత్రముల్
విరసంబయ్యెను నీమువీర్యమిపుడీ విఖ్యాత దేశంబునన్
నరులెవ్వారికిఁ గీడు చేళ్లలవనిలో సాజంబులా ఆంధ్రా॥

౪

జననంబందెను భూరిశోభన విలాసంబుల్ గుబాళింపఁ బా
ననమహామాగధభూపుగద్దెపయి, సభ్యత్వంబుచే మధ్యపుం
దినమార్తాండునిబోలె నావిపుల వేంగీ సింహాపీఠంబునన్
వినుతింపందేఁ, బురాతనాంధ్రజననీవిఖ్యాతి నూహింపుమా॥

౫

తొలిమా నన్నయభట్టు పుట్టుటను పూతుండయ్యెఁ జాళుక్యరాట్
కలిశాసెంగద తిక్కయజ్వబుధుడుండన్ మన్మభూజాని; స
త్కులుఁడౌ యెఱ్ఱనకీర్తిలో విపులకీర్త్యాగాంచిరా రెడ్లు; మా
యిలధన్యంబయె, మూడుమూర్తులకళాసృష్టిన్ సుధాపూరమై

ఆంధ్రుల దుస్తులు.

౧

నిజవేషంబును వీడి దుస్తులను నిత్యాభిమానంబునన్
గిజిగాడట్టులఁ దొడ్గుచుందువకటా! గ్రీష్మంబు హెచ్చించు నీ
విజనా మోదపుటల్లిబిల్లి ముసుఁగుల్! భీతిల్లరే బాలికల్!
సృజనన్నాలరి బ్రహ్మచేష్టములు వీక్షింపంగఁ జోద్యంబగున్

౨

ముడుగుం దోవతిపింజె బింకమడరన్ మాన్యంపుటుష్ణీషమున్
పొడవైనట్టి స్వదేశపంగరకయున్ బూజ్యోత్తరీయంబునున్
కడుదట్టంబులు పాదరక్షలును, చొక్కంబైన పెన్ జుక్కయు
నిడుదౌ వేత్రకరంబుతోఁ దెలుఁగుమన్నీఁ డొచ్చు నిశ్శంకతోన్
నడుమా! బాటను రాచఠీవు లొలుకన్ రాగంబుతో నాంధ్రుడా॥

3

నొసటన్ బాపటబొట్టు ముద్దులొలుకన్ నున్నారు లేజెక్కులన్
మసలంగాఁ దెలియాణిముత్తెమటు ఘర్మాంబుల్ ప్రభల్
చిల్కుచున్
దెసలంగూఁకటు లూఁగఁగ్రొం బసిడిఖాదీకోక నేకాలమున్
బసపుంగుంకుమలొప్పఁ దాల్చు తెలుఁగంబా! నీకు సౌభాగ్యముల్

౪

పరువున్నిల్పును తెల్గుతేజమిగురింపన్ నీదు మూర్తిన్ సదా
మఱపుం దావవి నీదు కృత్యములు సమ్యక్ దృష్టి వీక్షింపగా
గఱుకుంగత్తుల కాకకోర్వకయ నిక్కంబిట్లె నన్నోతరున్
పెరభూమీశుల సైన్యకాండములు పెన్భీతిన్ రణోర్వీస్థలిన్
వరసింగాత్మజ శిక్క నాది మొనమిన్నల్ మున్నుఁ దా ప్రాణముల్

గోదావరి:

౧

విమలంబై, శుభదాయివై, శరదుదావిర్భూత శైల్యంబునై,
కమనీయంబయి, కర్షకావళికిఁ బెం కల్పద్రుమంబై, సదా
సుమనఃప్రోజ్జ్వలవై. మునీంద్రజనసంస్తుత్యంబునై యొప్పు నీ
వమలోదాత్తమనీషవై బ్రతుకుమమ్మా! తల్లి? గోదావరీ?

౨

జననంబొందితినీదుగర్భమున, నీసత్త్వంబులేఁ ద్రావితిన్
ఘనవాగర్థము లెన్నొ నేర్చితిని, ఆంధ్రాంగ్లంబులన్ నీకడన్
మునునీవీచికలందు గ్రుంకులిడితిన్ బొంగారుమిత్రాళితోన్
ఘనకీర్తిన్ వెలుఁగొందుమీవు, జననీ! కల్యాణి! గోదావరీ!

3

పారావారసుసాధ్వి! నీపయిఁడిగర్భంబందునన్ వజ్రముల్
తోరంబొప్పకళావిలాసములతోఁ దూగాడ నీర్ష్యాన్నరుల్
వైరంబూనికరంబు నీకడ పుఁడిప్పల్ ద్రెత్తు పెన్గొప్పచేన్
పేర్తిన్ జరియింపఁదప్పుకదా! యిక్కట్లు గోదావరీ!

౪

"శ్రీవాణీగిరిజాశ్చిరాయురను" నాశీర్వాదసూక్తంబు, ము
న్నావిర్భావమునొందెనీదరుల నన్నబ్రహ్మసృష్టిప్రభన్
మావేంగీజనయిత్రినో మిఁటపి సమ్యగ్రాభవం పెతగన్
నీవైవర్ధ్యమెనిత్యజీవనము. క్షోణిన్ మాకు గోదావరీ!

౫

దృప్తాంధ్రపౌరుషదీప్తి ధావళ్యముల్
పాయలై, తరఁగలై పారునేమొ!
చాళుక్యభూజాని శౌర్యాగ్ని కీలలు
భూరిస్రవంతులై పొంగునేమొ!
నన్నభట్టసుకవి వాఙ్మాధురీ రసధునుల్
పాకమై, వాకలై పర్వునేమొ!
సోమనార్యవిరాగ సూక్తిసుధానిధుల్
వెల్లువలై పైకి త్రుళ్లునేమొ!
ఘనమృకండాత్మజు గౌతమమునిసత్వ
తేజంబు నీలోన దించునేమొ!

వసుమతీ భాగ భూరిధూర్వహతవలన
కలఁతఁజెందిన యాంధ్రులఖ్యాతి తిరిగి
గాంచు చాచంద్రతారార్కమంచితముగ
భూమి వర్ధిల్లు గోదావరీమతల్లి!

రాజమహేంద్రవరము.

కలదుత్ఫుల్లసరోజ కాండనవ రేఖావల్లికా మాలికో
త్పల శీర్యన్మధురాసవంబు హృదినాస్వాదించువిద్వద్ద్విరే
ఫులకావాసము, రాజమహేంద్రవర మొప్పున్ శ్రీకళాభాసమై
తెలుఁగుంభారతికావ్య పుత్రవిహరత్ క్రీడావిలాసంబునై

౨

గణిచాళుక్యుఁడదే ముహూర్తమున శంకుస్థాపనం జేసెనో
గొనియెన్ గీర్తి నినన్నపార్యగజమా గోదావరీపెద్దరిన్
పరిణుతుల్ వొందెడి రాజమహేంద్రవర విజ్ఞానంపుసంపత్కళా
ఘనపీయూషమరందధారలోలుకన్ గావ్యాళి నేడాంధ్రుఁడా.

3

తెలిఫేనములఁ గ్రక్కు లలితగంగా ధునుల్
చదలేటిబంగారు చలువలీన
వేఁగిరాజోమరుని విఖ్యాతకథనముల్
పల్లెవారల జాన పదములవఁగ
వినువీథినునుఁగాంతి వెలయునా బొమ్మూరు
వెండికొండయొనాగ విందుసలుప
పారికోటిలింగాలు భూరిపుష్కరతీర్థ
వారిపూరముఁ జిమ్మ తీరు నెనయ
వెలయు కందుకూరి, వడ్డాది, చిలకమర్తి
న్యాయపతిబుధుల్ ధ్రువతారలోయనంగ
సత్కళాసిధి రామరాట్ చంద్రుఁడొప్ప
స్వర్గతుల్యంబు రాజమండ్రి స్వర్ణపురము॥

కవిస్తుతి.

౧

నన్నయకవిముఁన్ను చిన్నిబిడ్డనుగాంచె
గీర్వాణభాషామృగేక్షణకును
పాలపాళములలో లాలించిపాలించె
కుండలీంద్రుఁడు మక్కువలమిఁగుల
పెంచిపెద్దగఁజేసెఁ బ్రేమతో శ్రీనాథుఁ
డాంధ్రనైషధకావ్య మమరఁజెప్పి
పూతచరిత్రుండు పోతన్నవిబుధుండు
సర్వాంగసౌందర్య సదనఁజేసె
సూరన్నసాన్నారి కోరితాఁజేసెను
తారహారంబు లింపారమూఁడు

తగినవరుఁడనియెంచి పితామహుండు
పెండ్లిసల్పెను కృష్ణభూ విభునకిచ్చి
మెట్టినగృహంబునకును దాఁబుట్టినింటి
కిని తెలుఁగుబాస పూఁబోడి కీర్తి దెచ్చె॥

క్షుకవి.

యతియున్ బ్రాసయు లేక వృత్తనియమాభ్యాసంబుపూజ్యంబు
సతతంబున్ పెనసంప్రదాయముల కై స్వచ్ఛందవృత్తాఢ్యమై
మితకావ్యంబుల ప్రాసిహూణవిధులన్ మేలంచుఁగీర్తించుచున్
యతినోలెన్ దిరుగాడు కాకవి సమూహంబున్ మదిన్ రోసెదన్॥

తిక్కన.

౧

బాణోచ్ఛిష్టము సర్వమంచు వినదన్ ప్రాచేతసప్రోక్త గీ
ర్వాణంబంతయుఁ, గావ్యసృష్టి రవణింపన్ నీదు వాఙ్మేఘముల్
పానీయామృతవర్షధారకురిసెన్ భాషాప్రపంచాన, నీ
వాణీవైఖరిమించెమాకు తెలుఁగై వైదుష్యవాచస్పతీ॥

౨

అమరత్వంబును బొందినాఁడవు కవీంద్రా! నీదు భాషాతతుల్
సుమనోభూషణపుష్పమంజరులుగా శోభిల్లె నాకంబునన్
గములం జిమ్మెడువాఁడి, కప్పురపుపల్కుల్ తెల్గువాగ్గంధముల్
కమనీయామృతగాంగధారలొలుకంగా నీదువాఙ్మాధురుల్
సమతన్ లోకము లేలుకొమ్మభిరతిన్ స్వర్గీయ రాష్ట్రంబులన్॥

3

నీకావించినసృష్టియన్యులకిలన్ నేర్పింపగా శక్యమే?
నీకావ్యామృతవృష్టి వేదరసమై నిండెన్ త్రియఃకోటి గీ
ర్వాకావ్యాంధ్రజగత్తుసర్వముపునీతంబయ్యెఁ దద్ధారలన్
నీకుంజాలిన కావ్యకర్తలిక క్షోణిన్ రారు వేయేండ్లకున్।

౪

భావౌన్నత్యము, పాత్రపోషణ, లసత్ వాగర్థసౌందర్యముల్
తావుల్ క్రేవలఁ జిమ్మ శబ్దములు, శుద్ధాంధ్రోక్తులున్ సత్కళా

శ్రీవైచిత్ర్యముఁ బొంగులీను నుడులన్ సృష్టించినారైతకే
న్నో వన్నెల్ పచరించి గుల్కుతి తెలుంగోక్తుల్ భువిన్ మ్రోగగన్

౫

తేనెల్ తేటలు వారు దివ్యరుచు లుద్దీపింప నీ కావ్య మెం
తేనిన్ సంతత మోదవార్నిధులఁ బ్రీతిన్ దేలియాడించుఁ; గా
దే నిన్ సాధ్యమి వ్యాసనిర్మితకళాసృష్టిన్ మధించంగ? నీ
వాణీశ్రీ లజరామరత్వముఁ గనెన్ పాండిత్యతేజోనిధీ॥

౬

ఉన్నారెందరొ తెల్గుబిడ్డలు; మహోద్యోగంబులందుండి సం
పన్నప్రక్రియ నేర్పరింపగల ధీమంతుల్ మహాదానులో
యన్నా! తిక్కన! నీదు మూర్తి నిలకన్నారంగ వీక్షింపగన్
వన్నెల్ గ్రక్కెడు నీ శిలాప్రతిమనైనన్ వేగ నిర్మింతురో!

కవిత.

౧

కవితాధారకు మేరయున్నదె? వచఃకౌశల్యమే పారగా
జవతోఁ గూర్చిన శబ్దజాలములు తేజంబొప్పఁ గుప్పించు మం
చవులం జిమ్ముచు, హావభావగుణభాసంబై జనామోదమై
చెవికింపౌ మృదుభాష యో కవిత నాసిద్ధంబు సుమ్మాధరన్॥

౨

రసమూలాలు చరాచరాత్మక మహాస్రష్టృప్రపంచాణువుల్
రసమే ప్రాణము కావ్యకోటికిని సార్వస్త్రైక భాషాళికిన్
రసహీనంబగు కావ్యమేవిధము నన్ వ్రాయన్ బిసాళించునే?
రసమారాధన సేయనట్టి మనుజుల్ వ్యర్థుల్ విచారింపగన్ ||

3

కవితా రాజు కలంబె మంత్రియు, లసత్ కావ్యాలె సామ్రాజ్యముల్
కవితం జిప్పిలు చారువృత్తిగమన వ్రాతంబె పెన్సైన్యమా
కవితా రాజ్యరమాధురంధరత నేకచ్ఛత్రమిా వేలు, స
త్కవివై, కాక విమూఢకోటిగవఱు, లోకంబంతయు బ్రంపడన్ ||

౪

కవులెవ్వారలు నిందు పేదరికపుం గానన్ బ్రవాసించుచున్
నవనీతాత్మక కావ్యకోమలినియే నాగయ్యకోయిచ్చి తా
భువి జీవంబులనిల్పుచుండిరకటా! పూజార్హులౌనట్టి యా
కవుల జేయుమ చక్రవర్తులుగ యుక్తంబిద్ది ఓ! ఆంధ్రుడా ||

౫

అరిషడ్వర్గము గెల్వనేరక, సదా వ్యామోహచిత్తాననో
గిరముల్ మెక్కుచు, మత్తులై చెలఁగుచున్ కేళీవిలాసంబునన్
నరులన్ బీడనసేయుభూరి నృపసంతానంబు తామర్థపుం
తెరువుల్ తెర్వగనిందు! సత్కవులు ప్రీతింజెందన శాంతమున్ ||

మాతృభాష.

హూణుల్ వ్రాసిన గ్రంథజాలముల కైహో యంచు నెన్నో గతుల్
గానంబుల్ దగ సేతు వెప్పుడును నిర్మాలిన్యమోదంబుతోఁ
బ్రాణంబుల్ కడతేరు నాళ్ళ యిగురుల్ మా తెల్గు కమ్మన్న చో
"బోశీ" యైనను సేయరావు తెలుఁగుంబోత్రంబు పేరెత్తినన్॥

2

తెలుగున్ మానస మెప్పుడన్యగతులన్ దాస్యంబు నొగ్గన్ వెసన్
అలుకన్ సెందెద రేలకో తెలుఁగు పేరన్నన్ సదా సోదరుల్
తెలుఁగుం దేశము పుట్టువై తెలుఁగు మాతృస్తన్యముల్ త్రావుచుం
దొలఁగం జేయుము భావదాస్యము మహా దోషంబు సుమ్మాంధ్రు

3

పెరజాతీయవిలాససంపదల కువ్విళ్ళూరి యశ్రాంతమున్
పెరభాషానవసంప్రదాయముల నన్వేషించుచున్ స్వీయవి
ద్యారవం బైనను వేరకుండ భువిలోఁ దంభోక్తులన్ బల్కు సో
దరబృందంబుల కేమి తెల్పెదవొ! మాతల్లి! త్రిలింగేశ్వరీ॥

4

ఆంధ్రంబం చెపుఁడాంధ్ర రాష్ట్రమనుచున్ ఆర్భాటముల్ సేతువో
ఆంధ్రా! డెందము దంభసంభరితమై యాశించు నుద్యోగముల్
ఆంధ్రంబన్న నెరుంగ నేరవిల పూజ్యం బాంధ్రసాహిత్యమున్
ఆంధ్రుల్ చూడ త్రికోటియున్ జరితముల్ గైసేయుము వ్వారికిన్

౫

తెలుఁగెగ్గెమె సరించె సోదరవచో ధిక్కారముల్ సైప,ను
జ్జ్వలనూ శారదరాత్రి చంద్రికలహాసంబాడు సత్కావ్యమం
జులడిండీర పటీరరత్నరుచులన్ శోభించియాంధ్రావళిన్
జ్వలితానందరసబ్ధి! లీకలనూచన్ లేదె. యొక్కప్పుడున్-

౬

సర్వజ్ఞత్వము నానవోయిసుమతీ! సంసర్గకర్మ బునన్
సర్వంబాగ్గమె దేవుఁడంచు మదినిన్ శాసించుభావంబునీ
పూర్వుల్ విన్నను ప్రాణముల వినునరా! భూమధ్యమున్
గ్రుంగరా!
దుర్వారక్రియనన్నయాదికవులీ దోషబు సైరింతురా?

౭

నీభాషంగలజగ్గునిగ్గులును, నన్నెల్ గ్రక్కుశబ్దేందిరల్
నీభాషంగలతీరుతీయములు పో నీచూపుమెందేనిమా
సౌభాగ్యంబులనడ్డగింపగల భాషాచారురమ్యత్వముల్;
‘మాభాగం’చువచింపడా!‘‘ బ్రవును’సంభావించిభాషారుచుల్

౮

నానార్థాత్మకపద్యగద్యములు విన్నాణించువ్యంగ్యంబులున్
నానాబంధురభావసౌరభ భరాంచత్ చిత్రబంధంబులున్
నానాశయ్యలు, పాకముల్, కళలు, నానాశ్లేషనై చిత్ర్యముల్
నానాలంకరణైక కావ్యగుణ సౌందర్యంబు హాసింపుమా॥

౯

ఈభాషవాఁడెగా! శోభించెవంగల
శివరాముఁడు "జగత్ప్రసిద్ధసమితి"
ఈభాషవాఁడె! మహీసుర "దండిభట్"
మన్ననల్‌బడసె శార్మణ్యమునను
ఈభాషలోనుండు నింపుసొంపులఁగుల్కు
పాశ్చాత్యులకు నేర్పెఁ 'బ్రవుసు' తొల్లి
ఈభాషలోఁబుట్టి యినతేజుఁడై వెల్గు
మన 'సర్వేపలి' జగన్మాన్యుఁడయ్యె
నన్నపార్య, తిక్కనవిభుల్ కన్నభాష
నాశముండదీభాష కేనాఁడుజగతి
లొంగదీభాష పెరవారి పొంగులకును
ఎన్నియుప్పెనల్ వచ్చిన నన్ని సమయు!

౧౦

ఉరుదూభాషమనింటియాఁడబడుచా! యుద్యోగసద్యోగముల్
చిరకాలార్జన, పెన్నిధానమటరా? షేక్స్పియరుల్ మిల్టనుల
సురలోకంబునుడిగ్గుదేవగణమా? శోధింప వాంధ్రిప్రభల్
సరదాకై నను నేర్వఁగాఁదగవ? గీర్వాణాంధ్రశబ్దంబులన్
మరిగా ర్భాగ్యముఁగాక యేమిటిది, తుంభద్దంభ ఆంధ్రాన్వయా!

నవ్యాంధ్రము.

౧

నతలోకుండగు కింకవీంద్రగజపంచాస్యుండు, కావ్యాటవీ
క్షితిగర్జింపనడంగెఁగాకవికులక్ష్వేళారవంబుల్ మునున్
ధృతినవ్యాంధ్రపు సాహితీగగనవీథిన్ జంద్రికాక్షీరముల్
పితికెన్ సత్కవిహంసభావతరఁగల్ చెన్నొంద శ్రీఆంధ్రుఁడా।

౨

వ్యవహారాంధ్రమె కావ్యభాషయని సంభావించి పాఠంబులన్
దివిటీలట్టులఁజూపెఁబూర్వకవులౌ తిక్కన్న పోతన్నలన్
సవరింపదగునాంధ్రమున్ 'గిడుగు' బిక్షన్ బెట్టె వేయేళ్లకున్
భువిజీవళికి మార్పు. వృద్ధియెసుమీ. మూలంబుసుమ్మాంధ్రుఁడా

ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము.

౧

'విజయాఖ్యం'బౌను పట్టణముఁ గనకుండా వేంచేసె నేమూలకో
సుజనామోదముగాంచెనో? నగరివాక్ఛోభఁ విలోకించిరో?
ప్రజకుఁ సౌఖ్యమె? రాయలాంధ్రులకు నేమార్గంబులం జూపిరో?
ధ్వజనీకాంతులమన్ననల్ సతము లే? ధర్మంబుఁ బాటింపరా।

౨

ఉరుప్రజ్ఞాన్వితకట్టమంచిబుధుఁడో హో, విశ్వవిద్యాలయం
బిరుపార్శ్వంబులనుండిలో నెపుఁడు రానీకుండఁగా పాడెదుఁ
కరుణన్ వర్ధిలుచుండె మొక్కయయి, వృత్తంబై, ద్విజావాసమై
నెరసుల్ లేకనుపోవునెందయిన క్షోణిఁ మర్త్యులెవ్వారికిన్।

3

అల వైశాఖపురంబులో, నగరిలో, నామిట్టపల్లంబులన్
గలవారందరుఁ జేరినల్గురకుహాకాక్ర విశ్వవిద్యాలయో
జ్వలశాలల్ నిలపెట్టుటన్ వినిన నాసల్ జాఱునెవ్వారికిన్
విలపించెన్ మనతెల్గుతల్లెపుఁడు. మార్పింపంగనో ఆంధ్రుడా॥

౪

ప్రతిభావంతులు, శేముషీవిభవసంపన్నుల్ త్రిలింగాత్మజుల్
వెతలంగుందుచునూరకుండిరిల నువ్విళ్లూరుచున్ నిల్చియే
గతియున్ గానక నాంధ్రరాష్ట్రకలనా కాంక్షాత్ములై యింతయుం
దతమ బాంధ్రులకేలకోఁ గలిగెఁ బెద్దమ్మా! దరిద్రేశ్వరీ।

ఆంధ్ర రాష్ట్రము.

౧

కాంగ్రెసువారైనఁ గరుణకొంతయు లేక
"ఆంధ్రరాష్ట్రం"బన్న నసలు వినరు
గాంధిదేవుండైనఁ గాసంతబలుకఁడు
కార్యభారమదేమొ! కసరుకొనును
పరపీడనము సుంత భరియింపగారాని
'జవహరుం'డి సుమంత సరకుఁగొనఁడు
"ఆంధ్రభోజుండై"న ఆపీఠికాపురీ
తమ్మజానిసైత మాజాడపోడు
తమిళసోదరులెంతేనిఁ దఱుము చుండ
ఎటులగడియింతువో "ఆంధ్ర" యింకవిాద?
జీర్ణశిల్పంబులనుజూచి శిరమువంచి
ముగ్ధభావంబువహియించి మోహపడుట
తప్ప, నీకేది బ్రతుకు? భూతలమునందు!

౨

తమిళాధిక్యతయెక్కు వౌటమునకుఁ దంత్రింబు హెచ్చాయె. నా
తమిళుల్ లేని 'డిపార్టుమెంటు' కసలేస్థానంబు లేదీయిలన్
భ్రమయేగాని తెలుంగుభూమికెపుడైనన్ పాలనావర్గమై
"తమిళుండుండిన" నాంధ్రరాష్ట్రమునకున్ దావున్నదే? ఆం!

కాలము.

౧

కాలముమారుచుండు, కలకాలమునొక్కవిధాననుండఁగాఁ
జాలదటన్నఁ గ్రీఁబలుకు సారెకునామదినిల్చివిస్మయా
భీలతఁదోఁచె; వెండియునువీరయు గోదయసాంద్రచంద్రికా
స్మేలనమంజురేఖలలమిన్నునఁ గాంచగనూఱడిల్లితి౯

౨

కాలంబా! వెస నెంతవానినయిన౯ గగ్గోలుగావించుచు౯
మేలంబాడెదవీపుమానవుని గంభీరైకధీయుక్తితో౯
ఆలంబందునజేయుఁడైన నృపహార్యక్షుండు జార్మణ్యభూ
పాలుండెంతలో నేగతి౯ జనెఁ మును౯ భావింపన బ్రింబగు౯

3

చనిరా రెండరో రాజులిప్పటికి, రాజ్యంబుల్ గతంబయ్యె, స
జ్జనులౌ పూరుషులెందరిప్పటి కదృశ్యంబైరినీభూమి, స
న్మునిసంఘంబులయాశ్రమంబులెసఁగె౯ బూజ్యంబులై, యట్టులే
మనల౯ వీడెడిఁదెల్గుతల్లి వినుగో! మాంద్యంబో! యేహేతువో!

౪

గతియించె౯ భువిపూజ్యులైన నృపవర్గంబుల్ యశఃకాములై
గతియించె౯ మరికాకతీప్రభుమణుల్ కాలప్రవాహంబున౯
సితకీర్తి౯ గనిబాసె తిమ్మరుసుమంత్రిత్వంబున౯ గ్రాలుచు౯
ఋతవాక్కయ్య యుధిష్ఠిరుండు జనెనాబుక్కాళిపేక్షింపగ౯
బ్రతుకేదుర్లభమయ్యెనవ్యప్రభు సామ్రాజ్యాల వేయేటికి౯

౫

ఎన్నో రాష్ట్రములారెనీసరికి, నింకెన్నో గతుల్ దప్పె; ను
త్పన్నంబాయెనునూత్న రాజ్యములు నిస్తంద్రోరు వైశాల్యతన్
మిన్నున్ మన్నునుగానకుండ గరిమన్ మేల్కొని, ఖద్యోద్యుతిన్
అన్నా! లేదుర కాలవాహినికి నిత్యంబెప్డునిద్ధాత్రిలోన్

౬

కాలంబెంతయుఁ జంచలంబు, మరియేకాలం బొకేరీతిగా
పాళింబుచ్చుటలందరానిఫలముల్ వ్యాధుల్ జరామృత్యువే
వేళన్ దోడఁగవచ్చునీడవలె పృథ్విన్ భాగ్యమాపాతమా
మేలుంగూర్పుమప్రేమశాంతిగుణముల్ మేళంబుగావించుచున్

౭

శ్రుతిసోమోదయ మెప్పుడౌనుమరలన్ శోభాయమానంబుగా
స్మృతితారల్ వెలుగొందు నెప్పుడు ప్రశస్తిన్ జంద్రికల్ చల్లుచున్
గతులన్ దప్పక, దిక్కులందెపుడు ప్రఖ్యాతాంధ్రవిజ్ఞానమా
రుతముల్ వీచుసుగంధబంధురమహా రోదోంతరాళంబులన్

౮

తేరేరాజులు వర్తమానమున వారేమీమదిన్ దాల్చిరో!
సారాచారము లేమియున్నరుగరో! చార్వాకమున్ ద్రోలరో?
చోరానీకము నెల్లఁ జక్కడఁచరో? శోభన్ బ్రసాదించరో?
వారేరీతిని 'నాంధ్రరాష్ట్ర' గణనవ్యాపారమున్ 'బూనరో'
క్రూరారాతిచయంబుఁ ద్రోలరో? వెసన్ గూర్పఁగఁగల్యాణ
ముల్

బహర్ ఝుల్లి

౧

కాకతీయాంధ్రుల క్షాత్రంబు చెరలాట
విహరించి వెలిగెనీ బహారుఝుల్లి
బౌద్ధధర్మరహస్య భాష్యసిద్ధాంతముల్
ప్రభవించెనీభూమిఁ బహారుఝుల్లి!
నారసింగపాత్రు కోరికంబము లెత్తెఁ
బసుల బాధలమాన్పఁ బహారుఝుల్లి
నానాశకుంతసంతానంబుస్వేచ్ఛమై
వసియించునీధాత్రిఁ బహారుఝుల్లి

సకలసామంత క్షత్రియ నికర మెవ్వఁడు
లక్ష్మీంద్రుఁదులతూగు చుందురీ రాజ్యమందు
అందములమల్లి, నిత్యకల్యాణవల్లి
ఝుల్లులన్నిటిలోన వజ్రాలతల్లి
భాగ్యవల్లులఁ గొమరొప్పఁ బహారుఝుల్లి.

గణపవరపు కోటదిబ్బ.

౧

ఏ రారాజులుపూజసల్పిరొకొ ఆహేరంబునీదిబ్బపైన్!;
ఏ రాణుల్ పవళించియుండిరొకొ మున్నీధాత్రిహర్మ్యంబులన్
ఏ రాకన్నెలుశీర్షమందిడిరొ మున్నీగర్భమాణిక్యముల్!
ఆర జన్యులనెత్రుకండలిటవమ్మైకాక చల్లారెనా!

౨

శ్రీకాకత్యనృపాలసింహములు మున్ గ్రీడించురంగంబులన్
తోకల్ వీఁగెడుగ్రామసింగములుహద్దుల్ లేక 'బౌబౌ' యనన్
పాఱన్ నేర్చినవెల్లుదుర్భరపు రుప్పల్ దాటిదుర్గంధముల్
రాఁగన్ మానవుపో! విరించికృతిదుర్వారంపు దుష్కాలముల్.

3

ఏ రామల్, నవమల్లికాసుమములందీయంగ ముత్తైమువుల్ ;
గారాబంబుననాణిముత్తెపుసరుల్ లాజల్ పరివర్షించిరో!
ఆరాగంబసలస్తమించెనుగదన్నా; దిబ్బవాకిళ్లలో
తారాడెంగదపచ్చిమొండిచెదలున్ ;ధ్వాంతంబుతీండ్రించెడున్

౪

అదిగోఁజూడుము! కాపుకన్నియలువర్షాంతంబునన్ దిబ్బపై
ముదమొప్పారెడులేఁతనవ్వులయకెంపుల్ జారుక్రొంజేతులన్
వెదుకన్ సాగిరి రత్నపుంజములకై పీయూషద్యుతుల్ గ్రమ్మగా;
ముదిచేఁజిక్కినగొప్పవారికలుముల్ మోదానహంబేయుకున్

కూచిపూడి.

౧

శివునృత్యంబును ధిక్కరించుచును, గజ్జెల్ మ్రోతలమ్రోయుచున్ సదా;
పవలున్ రేయియునాట్య 'దిందిమ'లుసంవాసించుచుం గూచ్పూడిస
ద్భువి; నేర్ప్రొద్దునునాట్యసుందరకళాస్ఫూర్తిన్ గుబాళించెడున్
అవురా! యంచును, లెస్స! యంచు నినునాహ్వానించునో యాంధ్రీ॥

౨

చివురించున్ వడలాకుజొంపములయిసన్; శ్రీమించి హేమించు, ని
ర్భవనం బైనను రాగవల్లరుల నుద్భాసించుఁ దాళంబులన్;
శివమెత్తున్ రసపూరితంబగుచు నిర్జీవాళియైనన్ వెసన్;
రవిబింబంబు ప్రతాపమున్ సడలునా గ్రామంపునాట్యార్భటిన్

3

పారిజాతాజితిమందహాసకలనామోహప్రభాడోలికా
పరిచేలాంచితలాస్యభంగిమలతో వాసించుచుం గూచ్పూడినిన్
మఱవంబోకుమ నెన్నడైన యెడదన్ బ్రాల్మాలి, ఓ! ఆంధ్రుఁడా!
పరదేశీయులు, నాగరీకులగునా పాశ్చాత్యరాణ్మండలిన్
పరిహాసంబులసేయుగాదె నటనాప్రాగల్భ్యమింపారగన్

౪

మోహాత్తుంగతరంగసంగతము, శంభుప్రీతనృత్యంబునన్;
ఊహాగానసుపానమత్తజన భావోద్రేకసంభూతమున్;

శ్రీహార దిగ్విజయుద్ధునీగమన సందీప్తస్వరప్రక్రియో
త్సాహప్రేరితసత్యపాత్రవిలసత్ సంగీతసాహిత్యముల్
కూహూహూమంజుల మాధురీప్లుతము, మాకూచ్పూడి 'భాగో
తముల్'

౫

ఏ దేశంబునఁ గానమీహారువు, మున్నీహస్త విన్యాసమీ
పాదద్వంద్వవిలాసచాతురియు, నా హ్వాద్యైకశృంగారముల్
నాదానృత్యసముజ్జ్వలంబగు మహానాట్యోద్ధతిన్ జూడ ప్రా
చీదిక్సుందరి సేయునోము ఫలమా; చిత్రంబు యూహింపుమా.

౬

ఉదయాంశంకరుఁడంతసత్తముఁడు, తానుత్సాహమే పారగా
హృదయాహ్లాదవిలాసడోలికల హాయిన్ జెందిముగ్ధాత్ముఁడౌ;
ముదమొప్పారెడు స్వాదుగీతకలితా ప్రోద్యన్మహానృత్యమా
త్రిదసుల్ సైతముమెచ్చిరన్నతరమా? లెక్కింపముత్యాలికిన్

హంపి - విజయ నగరము.

౧

"మందారమకరంద మాధుర్యముల" జొబ్బు
సత్కవిరోలంబ సంభ్రమంబు
గగనభాగమునంటు కలధౌత, గాంగేయ
జృంభిత సౌధాళి డంబరంబు
భటయూధ, రథచక్ర భయదశుండాదండ
ఘీంకార, హయ హేష సంకులంబు
పాశ్చాత్య, పాశ్చాత్య పరమహంసాచార్య
తీర్థసంవాసప్రో ద్దీపితంబు
ప్రకృతిలావణ్యలాస్య ప్రభాసితంబు
"భువనవిజయాఖ్య" దర్పపరిపూరితంబు
భూరిగేహంబు, శ్రీజగన్మోహనంబు
"విజయనగరంబు" పగరకుభీకరంబు.

౨

ఏవంకఁజూచిన నిందిరామందిర
చందనగంధుల సరసగోష్టి
ఏతట్టుగనిన వాక్ స్వాతంత్ర్యమేపారు,
భూసురప్రకరసం బోధనములు

ఏ వైపుఁ బరికింపఁ గేవలముగ్ధలా
పుష్పలావికల సమ్మోహగోష్ఠి
ఏవీథి కేగిన నా వంతఁ తీరని
రత్నవర్తకుల బేరముల మురుపు
ఎచటఁ జూచిన "కృష్ణ" శబ్దేతిహాస
వీరగాథలు రోదసిం బోరుఁ గొలుపఁ
బరగుఁ బ్రాచీన శాంగన భర్మ్యశాల
విజయనగరంబు శుభముల విలసనంబు,

3

సురుచిరమాణిక్య శోభలఁ దొలుదీవి
పద్మరాగైకసంపద్విభూతి
సరిలేని తెలిముత్తె సరులకరాటంబు
నానావిధారామ నందనంబు
శోభిత సౌందర్య వైభవోపేతంబు
భాగ్యలక్ష్మి నిజమ్ము పట్టుఁగొమ్మ
శాంతనీరగభీర సరసుల కావాల
మంజులసద్విజకోటి కావరణము
కుడ్య, కుట్టిమ, తోరణ, గోపురంబు
మంగళాలయ, మయసభామంటపంబు

సప్తప్రాకారములమధ్య స్వర్ణపురము
విజయనగరంబు కల్యాణవిలసితంబు

౪

పారిజాతసుమాళి భూరిమాధురులొల్క
సత్కళారంగముల్ శాలలొకట!
మహితకాంచన మణిమయ వేదికలఁ గ్రాలు
సౌధసంభృతమహా వీథులొకట!
పద్మరాగోపల ప్రాకారరుచులచే
వఱలెడు రాజ మందిరములొకట
రమణీయ సౌవర్ణ, రత్న భాండారముల్
రవణిల్లుకొలువు కూటంబులొకట!
లలితపీతానదళవాయు కొలువుఁదీర
వంది, మాగధ, తూర్య కైవారములును
ఛత్ర, చామర, వేత్ర హస్తాళి వెలయు
విజయనగరంబు వైభవ విలసితంబు.

౫

గుండెల్ నీరగు, మేనుచాలవడఁకున్ క్షోభించుఁజిత్తంబు, హా!
గండూషీకృతభోగభాగ్యములతోఁ గన్పట్టునాహంపినిన్
చెండాడంగను శత్రుసేనలకు నాజిన్ జేతు లెట్లాడెనో!
భండారంబునఁగొల్లఁగొట్టిన సిరుల్ భావింపనో ఆంధ్రుఁడా.

కృష్ణరాయలు.

౧

ఏనాఁరోజులఁ బుట్టియుండినను నీకేమీ శ్రమంబించుకన్
గానీకుండను దేశరక్షణకునై గావింపనా యుద్ధమున్?
పాలింపంబోల్ల కడాలుఁ గత్తిఁ గొని వీరారాతులన్ దున్మనా!
పోనా! నీవగు వీరభోజ్యమగు భూముల్ శ్రీలు కృష్ణప్రభూ.

౨

అనీతిమ్మరుసయ్యఁ గాని రిపుసంహారంబుఁ గావించుచోన్
నేనా మంత్రిసుతుండనూ! వలదు సందేహంబు లోకజ్ఞుఁడన్
నానాసభ్యతలం దడంగు ఘన విజ్ఞానంబు శోధించితిన్
వాణీలబ్ధవరప్రసాదకవితా భండారమఁ దుంచినీ
న్నేనారాచముంటకుండగననా, హే! కృష్ణరాయాధిపా.

3

ఈకాలంబునఁ దిర్గిపుట్టెదవు నాకే విరాకో అంతంచు నే
నీకారుణ్యమహాదయంబునకునై నిర్వేదనల్ వొందుచున్
సాకల్యంబుగ వేచియుంటినహా మున్ సంధ్యా, నిశా వేళలన్
వీకన్ భూరిమనీషి వైవెడలు ముర్విన్ సత్కవిప్రీతి మైన్

౪

ఘుటానాదము మ్రోఁగదా! దెసలఁ జుక్కల్ గంతిఁ బెల్లుబ్బవా,
ఖిఁటిన్ వేగఁ బ్రసూనకాండ మమరుల్ మేలంచు వర్షింపరా!

వంటఁ బాడినిఁ దెల్గువారలిక సౌభాగ్యంబులఁ గున్నరా!
కంటఁ గాంచునదృష్టముండినను నీకల్యాణకల్యాకృతిన్

౫

ఏమో! వ్రాయఁగలాడనంచుఁ గలముల్ జృంభింపనుత్సాహినై
మోమాటంబునొ, చిత్తభీతినొ? కడున్ ముగ్ధుండనైతిన్ 'మహో
ద్దాముండౌ' భవదీయవీరరసగాథల్ వ్రాయశక్యంబొకో?
ప్రామాణ్యాకృతిగా వెసీవు కదనవ్యాపారపారీణతన్.

౬

యవనారాతిజయోద్ధతిన్ దెలుఁగు మాన్యంబెల్లఁ బీడౌట, స
త్కవులౌ పెద్దన, సూరనాదిబుధులే కానన్ బ్రవాసించిరో?
రవణాభ్యున్నతి మ్రోగునీవిజయఘంటారావమేమయ్యెనో?
నవలావణ్యమనోజ్ఞలౌ యనుఘుఁగాంతల్ వోయిరెచ్చోటకో?
భవునక్షీణకృపావిహీనతను విభ్రాంతిన్ మనెంగు దెసన్

౭

సకలక్ష్మోణిధవార్చితాంఘ్రియుగ! శశ్వద్వైభవోపేతమై
ప్రకటేందుస్ఫుటచారుచంద్రికల మేలం బాడునీమూర్తికిన్
అకటా! యెంతటిదుష్టకాలమొదవెన్ హా! దేశదౌర్భాగ్యమో
వికలత్వంబుఘటిల్లెనో విధికినా వేళన్ మతిభ్రష్టతన్

౮

దేదీప్యంబగుఁ దివ్యకాంతిసొగసుద్దీపింపనీదేహమా
పాదాంతము వీరరక్తము స్రవింపన్ గ్రూరశాతాసి, ము

న్నాదోర్దండపుళింద. బర్బర, కళింగవ్రాతమున్ చెండుచున్
పాదాక్రాంతముఁ జేయవే! సమరతైక్ష్ణంబొప్పఁ గృష్ణప్రభూ

౯

రిపుసంహారక్రమంబ! ధీవిభవమా! శృంగారవాల్లభ్యమా!
స్వపరీపాలనసూత్రనిర్ణయములా! సాహిత్యవ్యాసంగమా!
జపహోమాధికమా! కళానిరతియా! సారస్వతారాధనా!
తపసుల్ మెచ్చఁగ నందఁగాలితివి మున్ ధర్మంబుఁ గాపాడఁగన్
నృపతీ! రత్నములందు మేలవగు నీ నేర్పాంగశక్యంబొకో?

౧౦

“నావిష్ణుపృథివీపతి” ర్భవతినాన్ జ్ఞానుల్ ప్రశంసించఁగా
నావాక్యార్థముఁ గృత్రిమంబ నెడి యూహన్ గల్గియున్నాఁడమున్
నీవిన్నాణము, నీదుశీవగుణ? క్షోణిన్ మర్త్యులెవ్వారికిన్
నీవాల్లభ్యము దైవచోదనమగున్ నిక్కంబు కృష్ణప్రభూ.

౧౧

విహరించెన్ దెలుఁగంబ తామిగుల శ్రీవిన్ నీదు వక్షస్థలిన్
రహిన్ నీదివ్యకృపా ప్రవృద్ధఘనధారాటోళి వోలెన్ మహా
మహులై మల్లన, రామకృష్ణులోక చెంపన్ నిన్నుఁ గీర్తింప భూ
వహనంబుల్ దలఁదాల్చి గెల్చితివి శోభన్ గృష్ణరాయాధిపా.

౧౨

కలయేమో! చిరవైభవాస్తమయ దుఃఖాక్రాంతకీలాళియో ?

విలయాభీలకృశానుతప్తహృదయోద్విభ్రాంతచిత్తంబొకో?
నలినీసంభవుమాయయో? ప్రకృతివిన్యాసంబొ? వేరేమొ? చం
చలమయ్యెన్ మృగతృష్ణవోలె భవదైశ్వర్యంబు కృష్ణప్రభూ!

౧౩

విలసింపన్ జనిరేమి? విక్రమసరిద్వేలాపరీతోరుభూ
నలయంబున్నర చేతనిల్పితి మహావాల్లభ్యసంపత్తిఁ జేన్
విలసత్కీర్తినిబొందినాడవనఘా. విశ్వంబు జేఁబెట్టగా!
తెలుఁగున్ వారికినీ ఋణంబులవమున్ దీర్పంగశక్యంబొకో?

౧౪

కలకాలంబొకరీతిగాజరుగదే తన్మభర్తకున్ ధాత్రిలోన్
కలుముల్ లేములు శాశ్వతంబె భువి! మృత్త్యాయంబనాపాయమే?
తెలుఁగుంజవ్వనపుం మిఠారిగులికెన్ దివ్యప్రభన్ నీసభా
స్థలినేప్రొద్దును పచ్చపచ్చగనురచ్చన్ గజ్జెమ్రోయించుచున్,

౧౫

కర్ణాటుండవొ? ఆంధ్రభోజుఁడవొ? నిక్కంబెద్దియో గాని యా
కర్ణింపంబని యేమి? మా తెలుఁగుబంగారంబయెన్ నీకృపా
పూర్ణస్ఫూర్తి వికాసముంగలిగియీ భూమండలిందొల్లి, మా
వర్ణంబుల్ భవదీయదివ్యకళలై భాసిల్లుఁగృష్ణప్రభూ.

౧౬

ఢంకాఁగొట్టుచుఁజాటలేదె ప్రభు! మాశ్స్యధ్వాంతసిద్ధాంతముల్

బింకంబుల్ మరిచేతగాని నుడులుర్విం దోసి మా తెల్గు సత్
పంకేజాక్షియె లెస్సయంచుసభలన్ బ్రామాణ్యభాషాతతిన్ ;
శంకన్ దీర్చితివౌర కృష్ణధరలో సారస్వత ప్రీతిమై ;
న్యంకారంబునఁబల్కుచుంటిమిసభాస్థానంబులన్ నిచ్చలున్.

౧౭

అష్టైశ్వర్యవిలాసభాస! నృపహార్యశ్రీకుండ! మున్నీగదన్
ముష్టాముష్టిగడంగి శాత్రవశిరంబుల్ వ్రయ్యలంజేయు ను
త్కృష్టుండంచుఁ దెలుంగువారలు నినుఁ గీర్తించుధర్మంబొగిన్
భ్రష్టంబయ్యెగనేడు, కాలగతులన్ వారింపసాధ్యంబొకో?

౧౮

చలితాంభోధిపరీతభూవలయ శశ్వత్కీర్తిచంద్రుండ, ని
శ్చలవప్రజ్ఞుండవున్నె మహీతలమొకేచ్ఛత్రంబుగా నేల మా
తెలుఁగుం దేశముధన్యజీవియయి ముక్తిం జెందెనో కుమ్మమ్మడిన్
గలుముల్ కావడికుండలంచువిన నిక్కంబద్దియూహింపగన్.

౧౯

విధితానంతటికూ్రచిత్తుఁడవొకో! నావిష్ణ్వంశసంభూతు, సు
ప్రథితాంధ్రేశ్వరు మొగ్గలోఁదునిమె,నిర్దాక్షిణ్యవృత్తిన్ మహా
వ్యథలన్ గుందెడినాంధ్రులిప్పటికి నైశ్వర్యంబుక్షీణింపగన్
సుధలన్ జిల్కెడిఁదెల్గువాణినికనే సూరుల్ ప్రశంసింతురో!

౨౦

క్షణభంగురంబై, యశాశ్వతంబైన, నీ
యస్థిపంజర మెసూ యాహుతయ్యె?
నా వాడపతి, శకందరనుత, భవదీయ
భౌతిక దేహంబె భగ్నమయ్యె?
అఖిలార్థికోటిక్షుధార్తిఁ దీర్చిననీదు
మృదుతరహస్తమే మృత్తికయ్యె?
అష్టదిగ్గజసమాభ్యర్చితచరిత, నీ
సుందరరూపంబె సొబగుఁజెడియె?
తేజుడిగ్గెనె నీకీర్తిదీపకళిక?
మెఱయదే? మా త్రికోట్యాంధ్ర మేదినిపయిఁ
దేనెలొల్కెడు విష్ణుచిత్తీయమందు
ఔర! మృతజావి వౌదు దర్పాంధ్రకృష్ణ!

సర్ విజయం.

౧

జీర్ణాంధ్రసామ్రాజ్య స్వర్ణకాంతులపునః
పరిభవింపఁ జేసెడు భానుఁ డెవఁడు?
అఖిల వేలాపరీతావని, కీర్తికేతునఁ
బేర్కొఁది గెలిచిన వీరుఁ డెవఁడు?
ఆగర్భశ్రీమంతుఁడై బుట్టి, ప్రౌఢిల్ల
నిజదేశసేవల నెమకు నెవఁడు?
సకలభూపతులందు తాత్రంబు మీఱసిన
పూసపాట్కుల మేరు పూసెవండు?

అట్టివిజయ రాజకుమార! ఆంధ్రభూప!
కరుడుగట్టిన శౌర్యాగ్ని కణములుబక
సమయమయ్యెను, బహుళాంధ్రజనముప్రీతి
సేనలుంజల్లుచున్నారు, శీఘ్రగతిని
ఉద్ధరించుమ ఖండితాంధ్రోత్సవంబు.

౨

రఘునాథుండుదయింపషోడశకళల్ రంజిల్లెతంజాపురిన్
సుఘనుండౌ నరసింహకృష్ణకలిమిన్ శోభించెనాహంపి, మా
యఘముల్ బాపిసముద్ధరించుటకుఁ బుణ్యాంభోధివీ వేయనన్
రఘురాముంబలె బ్రోవుమయ్య, విజయా, రారాజవైనీప్రజన్!

3

సకలాశావృత దేశమెల్ల నెమకన్ క్ష్మాపాలవర్గంబులో
నొకఁడైనన్ సరిరాకపోఁ జెడిభవద్వ్యాహంబులన్ యుక్తుల

అకలంకంబగు దేశభక్తి జనిత వ్యాపారమే పారగా
నికరంబైన తెలుఁగుబిడ్డవుసుమీ నీకున్ జోహారుల్ ప్రభూ।

రాధాకృష్ణ.

౧

ప్రాచీనార్యులభూరిధీవిభవమర్వాచీన విజ్ఞానముం
వాచస్పత్యజగీషప్రాగుపనిషత్ వాగర్థపీయూషమున్
దాచన్ రాకను వేంగిభూస్థలిని, రాధాకృష్ణభూమీజమై
తేచెన్ ; ఫుల్లప్రసూనసంపదలుఁ ధాత్రిన్ జిమ్మ నెత్తావులం ;
గాచెం శాఖలభవ్యదివ్యఫలముల్ కందోయిపర్వంబుగం
బ్రోచెం రండిక; ఆరగించుడలయాంధ్రుల్ నిర్జరప్రాప్తికై।

౨

పలుచనిమైఁదీగె బాగైనరూపంబు
విశ్వమోహనతను వెలయువాఁడు
వినయసౌశీల్యాది గుణములపుంజంబు
వాగ్వినోదాలఁ కన్ వఱలువాఁడు
ఖండఖండాంతర పండితమండలా
ఖండతేజఃకీర్తి మండితుండు
ప్రాక్పశ్చిమాఖ్య విశ్వంభరావలయను
ప్రౌఢవిజ్ఞాన సంపద్ధురుఁడు

ఉపనిషత్తులసారంబు నుమిసినాఁడు
ఏడుదీవులగంధంబు లీనినాఁడు
బ్రహ్మవిద్యనుసీమలోఁ బంచినాఁడు
చనవుగలవాఁడు. సత్వతేజంబువాఁడు
కులము, దర్పంబు గలిగిన తెలుఁగువాఁడు!

3

తోరంబైనయఖండితాంధ్రమహీసంతుష్టాంతరంగంబు లిం
పారన్ మంగళకాహళధ్వనుల నిర్మాలాపముల్ చేసెడిన్
భారంబంచుఁదలంచకీవు జననీభాగ్యంబుజృంభింపగా
వారింజూపుమధన్యులాంధ్రులకు సత్యంబైనమార్గంబులన్।

టంగుటూరి.

౧

సర్వస్వంబునుగోలుపోతివహహా! 'స్వారాజ్య' సంపాదనన్
దుర్వారోద్యమయజ్ఞగుండమున బుద్ధిన్ వోలె;బిక్షార్థివై
యుర్విన్ మెట్టితి వెండనీడనకనీవో! ఆంధ్రసత్కేసరీ
గర్వస్ఫూర్తి వెలుంగునిచ్చలు తెలంగాణంబునీమూర్తికై

౨

ఆపాదశీర్షప్రత్యణువు భాగమునందు
స్వచ్ఛాంధ్రరక్తంబు జాలువాఱ

పలుకుఁబల్కునఁ దెల్గు ప్రాగల్భ్యములరొదల్
నిగమనాదములట్లు నివ్వటిల్ల
ప్రళయబాంబునుగూడఁ బరిహాసమునుసేయు
గుండెధైర్యము మేను నిండఁబొంగ
భ్రష్టాంధ్రసామ్రాజ్య భావిభాగ్యోదయ
దినకరత్వంబు మూర్తీభవింప
గుహను వెడలెడుసింగంపు గోఁటువాఁడు
కపటమెఱుగఁడు; కల్లలన్ గైకొనండు
'తమిళుఁడై' సనువాని తాతయినఁగాని
చీరికిఁగొనఁడు మనటంగుటూరి బుధుఁడు.

3

సతికిం జెప్పఁడు, సోదరావళినివీసంబైనఁ బేర్కొఁడు. స
త్సుతులన్ జీరఁడు గవ్వకైన, మఱిమిత్రుల్ సైతమీక్షింపఁడే
గతినైనన్ నిజదేశదాస్యలయసత్కైంకర్యసంరంభుఁడై
యతివోలెన్ జరియించుమాతృచరణధ్యానైకలోలాత్ముఁడై

౪

ఘుతుకంబందెడినిమ్మనంబు, భరతక్షోణీమహామాతకున్
వెతలందీర్పఁగజాలుస్వర్ణఘుటికల్ వేంచేసెనా! మంత్రివై
అతులప్రాభవవంశధీవిభవమాహారించి చాణక్యువై!
ధృతిస్వారాజ్యశుభాక్షతల్ చిలుకుమాంధ్రీగర్భముల్ పండఁగన్

ఆంధ్రి స్మృతి.

బాపిబావ.

కవటాకుఁ బసమించుశోభలు, నవాఘ్రాతైక సౌరభ్యముల్
కవిగానోజ్జ్వలపుష్పపుంజ లసదాంధ్రారామసీమాళిలో
ఘ్రువతాళిఁబులసీదు 'తొల్కరులు' గోధూళుల్ 'సదా పాడు మో
నన కేకీ! నుత బాపిబావసుకవీ! నవ్యాంధ్రిసద్భారవీ!

౨

ఒకయాంగ్లేయుఁ బ్రశస్తమిత్రతను నెన్నో నూత్నరాగంబులన్
బ్రకటింపన్ గాలికోడిఁ గూసితివి, మందస్మేరముల్ జింద నా
గృకవాకుస్వన మొర్వడయ్యె మన వేంగీరమ్యచిత్రింబులన్
ఇకశిల్పీ! మురళించు నీమురవళుల్ హిందాంగ్లదేశంబులన్ !

3

కవిసూరన్ననుసంస్మృతిందవులఁ గాఁగా బోలుఁ జేయుంచె, మూ
డవిస్వర్ణామలరత్నహారములు, దివ్యంబైన కెంపీనె; నా
చవులీనాడురుచింప నేరవని శశ్వన్నవ్య సాహిత్య, సం
భవ 'నారాయణరావు' వ్రాసితివి సుధా వాక్సారమే పారఁగన్

౪

ఈచైత్రోదయవేళ భాగ్యనగరిన్ హేమంతముల్ విచ్చనీ
వాచాళుత్వము హాయసాన్నముగ సంభావింతురో కాళి, నీ
వాచుర్యంబున నేమిఁ దెల్పెదవో, నిద్రాణాత్మలాంధ్రాళికిన్
నీచైతన్యముఁ గొంతఁ బంచదగు సందేశైకశంఖార్భటిన్.

[నోటు:- 25-10-45 వ తేదీని "మీజాన్" పత్రికలో ప్రకటింపబడినవి.]

కందుకూరి.

౧

ధ్రువనక్షత్రము కందుకూరి గురుఁడా ద్యోమండలంబందునన్
నవలాగ్రంథములా! ప్రహసనములా! నాట్యంపుఁ గావ్యంబులా
అవినీతిన్ వెసఁ ద్రోలు హాస్యకథలా! హాస్యప్రబంధంబులా!
భువి నెన్నో రచియించి క్రాలెఁ దొలి, సామ్రాజ్యము నాంధ్రాళికిన్

౨

పతితహిందూజాతి గతులను దిలకించి
పరితపించిన దయాపరుఁ డెవండు
మాతృగర్భముఁ గ్రుంగ మాటికి విలపించు
బాలవితంతుల ప్రాపెవండు
ఘోరదురాచార కంటకాంతారంబు
ఛేదించె నెవ్వాఁడు చేగ మెఱయ
సకలశాస్త్రపురాణ సంహితాభ్యాసుఁడై
యుపనిషత్సారంబు నూఁదె నెవఁడు

బ్రాహ్మధర్మంబు నద్దెసల్ బంచె నెవఁడు
అట్టి పుణ్యుండు, కందుకూరాన్వవాయ
భవ్యగుణశాలి, రాజ్మండ్రిపద్మహేళి
సూరిమాత్రుండె వీరేశ భూరియశుఁడు.

3

మితభాషి, లౌక్యుండు, హితవాది, మృతజీవి,
మానవసేవలన్ మసలినాడు
కర్మనమ్మనివాడు, కార్యాభిరతి మొండి,
విధినిర్వహణమున విసుఁగుజనఁడు
విప్రకులమువాఁడు, వేదముఖుఁడుఁగాడు,
బ్రిహ్మగీతములెల్లఁ బాడినాడు.
కవనమల్లినవాఁడు, కథలఁజెప్పినవాఁడు
కాలరీతులనెల్లఁ గాంచినాడు
వెన్నపూసమనసు, విన్నదనములేదు
గద్యరచనదారిఁ గడగినాడు
కాళిదాసకవులకావ్య ఫక్కులకెల్లఁ
దెల్గుదోహదమిచ్చి తీర్చినాడు.

౪

పీలకాయమువాఁడు, పేరురంబులవాఁడు,
పటుదర్పమునుఁజూపి ప్రబలినాడు
చిరునగవులవాఁడు, చీరాకుగలవాఁడు,
కఠినవిమర్శనల్ గడఁగినాడు
దాక్షిణ్యమెరుగని దీక్షితఁగలవాఁడు
ప్రాజ్ఞులలోనెల్లఁ బ్రామరుండు

ఉద్యోగులకుమంట, సద్యోగులకుఁజంట
        చాటుభేరములన్ని చాటినాడు
పెంకెతనముమెందు, పెద్దలలోఁబెద్ద
పిరికితనము లేని పెద్దబుద్ధి
అర్థప్రాణములను నాంధ్రదేశముకయి
సర్వమిచ్చినట్టి సాహసుండు.

✻

కాలమీఁదిన వాడు, కాలుఁదీయని వాఁడు
        కాలగర్భమునంతఁ గాంచినాడు
ప్రజ్ఞఁగోల్పడలేదు, ప్రజ్ఞఁబల్కఁగలేదు
        పరహితకార్యముల్ మరగినాడు
పురుషకారము వాఁడు, పొడిమాట నెరుగఁడు
        పూర్వస్మృతుల నెల్లఁ బోరినాడు
విద్యనిచ్చిన వాఁడు, విద్యనందిన వాఁడు
        మొక్కపోవని ధైర్య మూనినాడు
పదములొత్త లేదు; 'బహదు' రందినవాఁడు
శబ్దచయము నెల్లఁ జదివినాడు
రచ్చకెక్కినాడు; రవ్వఁద్రోలినవాఁడు
రాణ్మహేంద్రపురపు రాజమౌళి.

అవచితిప్పయ.

అవచిందిప్పయపాటనాటకరము లన్నాలించి తేయాంధ్రీ! స
త్యవచశ్శీలుఁడు. శేముషీవిభవుఁడుఁ దాతృత్వమాంధాతయుఁ
గవిలోకాన్వయరమ్యహేళిమునుఁ దాఁగావించె వ్యాపారముఁ
సువిశాలాత్తవిదేశబేహారులతోఁ; శోధించె నాంధ్రప్రభల్.

దర్శనము

౧

ఇలగాంధీయుగ మేగుదెంచెఁ, గనన య్యో! నేఁడు మాదాస్యశృం
ఖలముల్ జాఁయగ; వేగుఁజుక్కలలనాకాశంబునన్ గ్రాలెడిన్
విలసన్మోహనవిశ్వగాన చరకా వేణధ్వనుఁడౌ సూతుఁడె
వ్వలకోఁదోఁలుచునుండె స్యందనము శోభన్ జూడుమో! ఆం॥

౨

అదిగో మాత! జగద్విధాత్రి యదిగో! హైమాంబరస్ఫూర్తితోఁ
ద్రిదశాఖీశ్వరుల్ మొక్కులన్ వెలిఁగెడున్ దేజంబుఁ దీపింప, న
య్యుదయాస్తాచలసేతుశీతనగ మధ్యోర్విన్ విడంబించి, పె
న్పదసారించెడు భీషణాకృతిని; మాంగల్యప్రభ భాసురా
స్పదమా మూర్తి కినాంధ్రపుత్రుఁడ నమస్కారంబుఁ గావింపుమా

3

జయగీతంబుల మేళవించి మురళీసంజాత గీతోర్మి ని
ర్భయతన్ గ్రోలుచుఁ గీర్త్యలంకరణ సౌభాగ్యంబులం బొందుఁడీ!
రయమొప్పారఁగ మాతృశీర్షమున మొల్లల్ మల్లెలన్ జల్లుఁడీ!
ప్రియముల్ గాంచుఁడి రాష్ట్రసిద్ధి! జననీ ప్రేమాతిరేకంబునన్

ఉపసంహారము.

౧

ఈలావణ్యమయప్రపంచమున నే హేలాలతాసూనమై
లీలాసృష్టివినోదముం గనుచుఁ గేళీలోలలీలుండవై
వాలాయంబుగపొద్దుపుచ్చుముసఖా! వైషమ్యకూపంబునం
ఏలాగుంగెదుమాటికిం ప్రకృతిసాన్నిధ్యంబుఁ గాంక్షింపుమా.

౨

నలినీపత్రవితానముంగనుచు నానందాంబుధిం మున్గు మం
జులసారంగముబోల్చు నెప్పగిది, నాశోభం విలోకించుచుం
పులకాంకూరపుకొమ్మయుంగడరనే పూఁదోటగంధంబునం
గులుకొప్పంగమునింగి తేలుమనఘా! క్రోధంబదేలామదిం.

3

ఎన్నాళ్లీరసహీనమైనబ్రతుకీ హేయప్రపంచంబునం
ఎన్నాళ్లీస్వకులాభిమానమును వీడీవీడకం డాగెదం
ఎన్నండంబరవీథి, స్వేచ్ఛవలపుంబంపిళ్లుఁగూయం పవల్
ఖిన్నత్వంబునువీడి, జొత్తుదివిషత్ ప్రేమైకహేవాకలం?

౪

చివురుంజొంపపుగండుకోయిలల యాశీర్వాద గానంబులుం
దవులంజిప్పిలుబొందుమల్లియలవా సంతైకసౌరభ్యముల్
దవనంబీనుమితారికత్తియలలే సౌరొల్కుసౌందర్యముల్
కవులెవ్వారికిజీవనామృతము, తత్కాంతుం విడంబించుమా.

౫

అలర్కొక్కారు మేలుంగుదీఁగియల నయ్యాలూగు మేఘంబులన్
పరిశయాంభోధరముక్త సాంద్రవిలసత్ పాథోధినీరంబులన్
కలహంసీపిక, శారికావళుల దీర్ఘారావ నృత్యంబులన్
జలువల్ జిమ్మెడుఁగమ్మ తెమ్మెరల వాసంబుండుమా! సఖా!

ఆశీస్సు.

౧

కళలంజీరుచుఁగావ్యమేళముల తోఁ గల్యాణగీతార్భటుల్
విలసిల్లంగను దిక్తటంబుల మహావిశ్వంభరామండలిన్
గలుముల్ జిమ్మచు రాజలోకములు మ్రొక్కన్ మాళిపాదాబ్జముల్
తెలుఁగుందల్లి మరొక్కసారిఁ మనునా! దీపింప తేజంబిలన్.

౨

దాక్షారామము, కాళహస్తియును, భక్తప్రీత శ్రీశైలమున్
అక్షయ్యంబుగ మూడులింగములు సాపైయాంధ్ర సామ్రాజ్యమున్
రక్షింపంగఁ ద్రిలింగమాతమరలన్ రంజిల్లు భోగంబులన్
శిక్షంబొందెద రాంధ్రరాష్ట్రవిముఖుల్ సిద్ధంబుసుమ్మాంధ్రుఁ॥

3

అమర గానము పాడి యఖిలభూనలయమున్
ఊఁగించు నాంధ్ర వాల్మీకిమునులు
"పురవీథి నెదు రెండపొగడదండల" నీఁడి
నాటికీర్తిఁగొను శ్రీనాథకవులు

సేతుశీతనగాల శాతాసిద్ధులిపించి
    జిష్ణుత్వమునఁగాలు కృష్ణవిభులు
సచరాచరజగంబు స్వచ్ఛాభ్రగీఁతల
    వెలిగించునాంధ్ర రవీంద్రవిధులు
సంభవంబుకాఁగలరు నిస్సంశయముగ!
కర్మభూమికఁటుగలదె? ధర్మి కాదె?
విశ్వసాహిత్యజగతిఁగో వేల్పుమడియు
స్వర్ణదినములభూరి స్వచ్ఛందయుగము
తిరుగఁగాంతువు! లేలెమ్మ! తెలుఁగుబిడ్డ!

౪

మా రాష్ట్రంబురమాసరస్వతులు సంబాళించునమోహ్మహా నాం
ధ్రారామంబయి, శారికా శుక పికాలాపప్రతిధ్వానమై
వీరవ్రాతసమార్చితాంఘ్రియుగమై విశ్వాపణక్షేత్రమై
పారావారగఁభీరమై వెలయు సప్తద్వీపమాణిక్యమై.

౫

ధరణీరాజ్యము రామరాజ్యమయి, నిస్తంద్రప్రభల్ గాంచెదర్
నరులెవ్వారికిపస్యవృద్ధికయి వానల్ కుర్యఁగాతల్ సదా!
సురలోకంబయి "భారతావని" మహాశోభల్ ప్రవర్తిల్లెడున్
చిరకాలంబుప్రవృద్ధులైమనియెడున్ హిందూముసల్మానులున్
పరధర్మంబుభయావహంబుతొలగన్ ప్రార్థించుమా అం॥

మంగళం మహాశ్రీ.

పరిశిష్టము

భక్తులు.

౧

కంచర్లగోపన్న కథ నెఱుంగని తెల్గు
వాడాంధ్రుఁడా శుద్ధమోటు గాని,
యడ్లరాముని సేవ లాదరింపెఱుగని
వాడాంధ్రుఁడా వట్టిబీదుగాని,
వేమన్న యోగీంద్రు నామంబుఁ దలఁపని
వాడాంధ్రుఁడా గట్టిపాడుగాని,
గౌతమీఁ గనుఁగొన్న పూతునిటుల దాసుఁ
బేరెఱుంగనివాఁడు పెద్దరాతి
కుసుమహారనాథు సేవలఁ గొసరనేల ?
చాలు! సాయిబాబాకు 'జై, జై' లనుమనవి!
గొద్దువడెనె! భక్తులకు మాగడ్డ తెలుఁగు?
తల్లినొకసారి మనసారఁ దలఁచుమాంధ్ర.

౨

వినుతలీలాశుకుఁ బిల్వ మంగళభక్తిఁ
జవిఁజూడ నాంధ్రుని జన్మమేల ?
భరతనాట్యప్రౌఢిఁ భక్తిరసంబుఁ జిమ్మ
సిద్ధేంద్రయోగి పరిసిద్ధిచనెనె ?

కాసులపురుషోత్తమే సురేశ్వరుఁగొల్చె
నాంధ్రవిష్ణువె త్రిలింగాధిపుండు
ఔత్తరాహులకెల్లఁ బత్తి నేర్పిన తెల్గు
కృతిని రాధాస్వామి గీతలటర!
గొడ్డువడెన భక్తులకు మాగడ్డఁ దెలుఁగు!
భౌతికాధ్యాత్మికాది సంపత్తులంది
భక్తి, వైరాగ్య, జ్ఞానంబుఁ బ్రబలఁజేయు
తల్లినొకసారి మనసారఁ దలఁచుమాంధ్ర.

3

ముప్పదిమూఁడుకోట్ల సురముఖ్యులుఁగాక దశావతారముల్
తప్పలు గ్రామదేవతలు; కో! యనవల్కెడనార్యభూతముల్
దెప్పలు; చాలవా? దిగుమతిన్ మరిఁజేయుకు ముత్తరాది దే
వప్పలఁజేరికైన పెఱవారలునన్వరె వెఱ్ఱియాంధ్రుఁడా.

౪

ఆస్తిక్యంబునుగాంచవోయియనఘా! ఆహా నిరాణ్మండలిన్
ప్రస్తుత్యంబు వెల్గునాదిపలుకుల్ సైతంబునొక్కమ్మడిన్
ప్రస్తావించెడి, నేకమద్వయము నౌ బ్రహ్మంబు నా సూత్రముల్
ప్రస్థాపించుచు మోక్షముస్ గనుమ వే బ్రహ్మైకసంధాతవై.

కలగూర

౧

నన్నయ, తిక్కన్న నామంబులను ద్రోసి
బెంగాలిబాబుల పేరులేల?
నవ్యాంధ్రసాహిత్య నవనీతమును రోసి
హిందీకవిత్వంపు టెంగిలేల?
సకలౌషధపురాజు మకరధ్వజముఁ బాసి
హేమగ్లోబినుసిరప్ లేలనీకు?
అఖిలప్రజ్ఞాన్వితు లాంధ్రరత్నములుండ
గుజరాతుదేవుళ్ల భజనలేల?
ఆంధ్రభాషకు వేనవేలంకెలుండ
రోమనంకెలసింగార మేలనీకు?
పొంగిపోదువు పొరుగింటి పుల్లకూర
కంధకారమువీడి శుద్ధాంధ్రమెరిగి
తల్లినొకసారి మనసారఁ దలఁచుమాంధ్ర!

౨

కమ్మనిచేబ్రోలు గుమ్మపొగాకుండ
'ఫారిను'సిగరెట్ల కోరికేల?
'గోదావరీ'లంక కోటాకుపండంగ
'టాజ్‌మహల్' బీడీల మోజులేల?

అందచందములిచ్చు నాంధ్రవస్తువులుండ
'జాపాను' చిఱుతా సరకులేల!
అఖిలబాధలకు సిద్ధామృతాంజనముండ
'జర్మను' తైలంబుఁ గర్మమేమి ?
పెరటిచెట్టు మందుకురాదు. ప్రియముఁగాదు
తప్పనీదాని? స్వాదనాధాతదాను ?
అయినకర్మమయ్యెడి! నికనైన నీవు
తల్లినొకసారి మనసారఁ దలఁచుమాంధ్ర!

3

సాయనభాష్యంబు చచ్చిపోయెనెభువిన్
"మోక్షమూలరె" నీకుముక్తియటరి!
మల్లినాథునిటీక మహిమగోల్పడియెనే ?
'విలియమ్సు', 'గ్రైటీల' వృత్తులేల !
భవభూతినాటక ప్రాభవంబాఱెనే ?
'బర్నార్డుషా'పైని భ్రాంతియేల!
తర్కశాస్త్రగురుండు తాతఅన్నమభట్టు
విడిచి"బోశాంకో"లఁ దడవనేల?

అనుపమానవిశాలాంధ్రభూమిఁ
గడనకెక్కిన విజ్ఞానఖనులుగలరు
అలమనోవీథి భావదాస్యంబుమాని
తల్లినొకసారి మనసారఁ దలఁచుమాంధ్ర!

— గద్య —

ఇది శ్రీమత్ హారితస గోత్ర పవిత్ర, రాయప్పేశ్వర
పౌత్ర, సూర్యనారాయణ మూర్త్యమాత్య పుత్ర,
మంగమాంబా గర్భ శుక్తి ముక్తాఫల,
సుకవిజనవిధేయ.
శ్రీ 'రాజరాజేశ్వర' కరుణాప్రసాదలబ్ధ కవితాభాసుర
క్రొవ్విడి వేంకటరత్నశర్మకవి— ప్రణీతంబైన
"ఆంధ్రస్మృతి" ఖండకావ్య మందు
సర్వము సంపూర్ణం.

ఆంధ్రస్మృతి

—(పూర్వభాగము)—

మాతృస్తుతి

౧

మాతృదేశమ నిన్ను మఱచి పోగలమె
చవులూరు నీనామ శ్రవణమాత్రమున
భవములెన్నెన్నో పరిధవిల్లెడిని
సంతతానందంబు సంభవించెడిని॥ మాతృ॥

౨

బ్రతుకగలండె యీ క్షితి నెవ్వడైన
కంఠాన ప్రాణంబు గ్రాలునందాక
ఇది నాదు దేశం బయిది యెనాయూరు
అనిపొంగకుండునే మనుజుండెవ్వడును. మాతృ॥

౩

సురభిళ నీనామ, స్మరణమాత్రమున
దుఃఖపరంపరల్ తొలగిపోకున్నె
ఝుమ్మని యేటి జంఝామారుత్తునకు

దూదిపింజలఁబలె తొలఁగివేచనవె
చిరకాలముననుండి చేయుపాపములు
తన్మయత్వంబుబొందఁదెశరీరఁబు
పులకరించదె, గగుర్పొడవదే మేను, మాతృ॥

౪

వనకోయిలలకుహూస్వరములకన్న
సూనరాజిస్రవించుఁదేనెలకన్న
నేత్రపర్వంబునై నెగడుమందార
విరజాజిమల్లెల సరసిజంబులను
అనయంబుఝుంకార, స్వనములచేత
కమ్మపుప్పొళ్లను గ్రోలుతేనెలను
గ్రోలెడుబంభర ఋతములకన్న
శారదచంద్రిక, చలువలకన్న
మధురత్వముననొప్పు మామిళ్లకన్న
కీరభాషలకన్న శారికకన్న
పిండారబోసినట్లుండు వెన్నెలను
గాసెడుజాబిల్లి కన్ననునీదు
పావననామంబుఁబలుకుమాత్రమున
జన్మకుగలుగవే సకలసంపదలు

కవులకుఁబుట్టవే కవనధోరణులు
సంగీతమబ్బదే జడులకునైన
అబ్బదేస్వర్గసౌఖ్యమ్ము నిమ్మహిని. మాతృ।

౫

జిలిబిలిపలుకులఁ జెన్నలరారి
తండ్రికెప్పుడును సంతసమునుగూర్చు
ముద్దులబిడ్డని మురిపెంబుకన్న
ముంచునీనామంబే మోదవారిధిని మాతృ॥

౬

అనుపమసౌందర్యమునగ్రాలియుండి
వాసిగాంచినరతీంద్రోసిరాజనెడు
చందమామమహాసించు సతిగల్గియున్న
ముంచునీనామంబె మోదవారిధిని. మాతృ॥

౭

అమెరికాకేగిన నబ్ధిదాటినను
ఆఫ్రికాకువలస యరుగుమాత్రమున
నీదునామముకాదె నిత్యజీవనము
సీమకేగిననీదు, సేమమేనరతు, మాతృ॥

౮

ఇతరలోకముతోడ నేటికేనాకు!
క్షణభంగురంబైయ శాశ్వతంబైన

జలబుద్బుదంబైన జన్మంబునమ్మి
మోసపుత్తుమెనిన్ను మురిపెంపుతల్లి. మాతృ॥

౯

ఎచటకేగిన మరియెందుడాగినను
చాటమేనీకీర్తిసాంద్రచంద్రికల
విలపింపగావద్దు విలపింపవలదు
మాతరో! నీపేరుమంచిబంగరున
లిఖయించి మెడనుదాల్చెదననారతము. మాతృ॥

౧౦

చల్లారగాలేదు చల్లారలేదు
రసపుత్రవీరుల రణప్రతాపాగ్ని
కరఁగిపోలేదింక కరఁగిపోలేదు
కాకతీయులరక్తకరుడులిప్పటికి
మఱచిపోలేదింక మఱచిపోలేదు
నరసింహకృష్ణు నానాచమూధాటి
ఘోరసంగ్రామంపు వీరకృత్యముల. మాతృ॥

౧౧

ఉడుగలేదింకసూ యుడుగనేలేదు
ఆంధ్రచాళుక్యుల యర్హావిక్రమము

మహి నెందుఁగలదెవో? మహి నెందుఁగలదు?
బొబ్బిలి వెలమల భుజపరాక్రమము. మాతృ॥

౧౨

ఆరిపో లేదింక నారిపో లేదు
తెలుఁగుకత్తులనుండు దివ్య తేజంబు
అవిరళభస్మంబు నందున్నయట్టి
అగ్నికణంబుల ననుకరించెసిని
ఆంధ్రుల శౌర్యంబు లంతట నేఁడు. మాతృ॥

౧౩

చంద్రప్రతాప మార్తాండునిఁబోలు
ఘనప్రతాపునికేది కాపురంబలను
భోజభూజానిఁబోల్ రాజనరేంద్రుఁ
గీర్తి కాంతకు నేఁటి కేళికాసీమ?
పలుమారు పరులను భండనంబందు
దర్పమడఁచిన రుద్రమదేవి యెచట
వసియించెఁ జెలువును వహియించి త్రొల్లి
ఖడ్గతీక్ష్ణసక్తి కాకకోర్చకను
పటువీరులైనట్టి పరిపంథిజనము
కాళ్లకుబుద్ధులఁ గరపిరెచ్చటను. మాతృ॥

౧౪

"దేశభాషలయందు తెలుఁగదిలెస్స"
మనభాషఁబోలెదు మధురంపుభాష
గాలించి వెదకిన గలదెరెచ్చటను
అదియాంధ్రులకును చుక్కెదురయ్యెగాని. మాతృ॥

౧౫

నన్నయకవనంపు విన్నాణసొంపు
తిక్కనకవితలోఁ దేటభావములు
బమ్మెరపోతన్న భక్తితత్పరత
పింగళిసూరన్న పెనుభావగరిమ
తాతగారైన పెద్దన్నయల్లికయు
పాండురంగకవీశుఁ బద్యంపుహరువు
ముక్కుతిమ్మనబుధు ముద్దుపల్కులును
ఆంగ్లకవీశ్వరు లందెందుగలరు. మాతృ॥

౧౬

ఆంధ్రరాష్ట్రంబంచు ఆంధ్రోద్యమమని
అఱచెదుమాటికి ఆంధ్రపుత్రుండ
ఆంధ్రుఁడవయ్యు శుద్ధాంధ్ర మెరుఁగవు
తెలిసికోలేవు నీదివ్యశక్తులను
అఱపులుమాని ముందంజలు వేసి
కార్యశూరువుగమ్ము గైకొమ్ముదీక్ష. మాతృ॥

౧౪

కన్నుగానకనిన్నుఁ గనలేకపోతి
మాతరో నీపట్ల మానభావమును
వహియించియుంటనే పాపుండనైతి
కాలునిబంట్లువే కఱవవచ్చెడిని
భరియింపగాలేను బాధలనేను, మాతృ॥

౧౫

అంజలిఘటియించి యర్మిలిఁ మొక్కి
మరిమరిస్మరియించి మాతరోనిన్ను
హార్షానసీలోన నైక్యమొందెదను
సఁపూర్ణసౌఖ్యంబు సతతఁబుఁగోరి
మునిఁగిపోయెదనింక మోదవారిధిని
మాతరో ఆశీస్సు మహినిమ్మునాకు
"ఆంధ్రవిష్ణుస్వరూపాయ" శుద్ధాయ!
మాతృదేశమనిన్ను మరచిపోగలమొ? మాతృ॥

గ్రంథాలయ సర్వస్వము...
నాలుగవ సంపుటము—
మొదటిభాగము... 22–10–1919

ఎపుడు దేవ!

౧

భానుకిరణోపహతికిని పరిఢవిల్లి
తామరపుటాకునవసించి తళుక్కుమనుచు
ధవళకాంతులఁబఱపు ముత్యంబుఁబగిది
అందమునగ్రాలు పెనుజల బిందువగుచు
ఎపుడుపుట్టెదనింక, యింకెపుడు దేవ!

౨

వరశరత్కాలవికసిత పద్మమందు
దీక్ష సంగీతరసమునఁ దేలియాడి
మోదవార్ధినిమున్గి పుష్పాళిగ్రాలు
మధురమధువులఁజుఱ్ఱెడి మధుపమగుచు -
.... ఎపుడు ...

౩

మావిచిగురులమెక్కుచు మలయపవన
మునకుపక్షంబులల్లార్చి ఘనవిపంచి
కాస్వరసమాన సుమృదుకు హూస్వరమున
గానముంజేయుసమదపి కంబనగుచు -
... ఎపుడు ....

౪

౪

చండమార్తాండు డెండనుద్దండగతిని
మండుచుండగఁదాపంబు మాన్పుచుండి
పసులుమెసఁగెడి కసవును కొసరికొసరి
ఊఁచిపీ చెడుమంద వాయువులఁగూడి-
... ఎపుడు ...

౫

సంజకెంజాయురాగ పరిసారమునను
జిలుఁగునవ్వులకలుములఁ జిమ్ముచుండి
పాటలాధరిమవ్వంపుఁ దేటయగుచు
తేనెసోనలఁజిప్పిలు సూనమగుచు -
.... ఎపుడు ....

(నోటు;- 1920 సం॥రం లో " కృష్ణా పత్రిక " మొదలగు పత్రికలలో
ప్రకటింప బడినది.)

వేడుకోలు.

హిందూస్థాని — చాపు ....

౧

అందమగు మనవిశ్వనాథుని—మందిరంబుల(బాడుకొందము
సుందరంబగు మేను మెఱయు(గ—విందొనర్చెడుభావగీతల. అం॥

౨

ఉపనిషత్తులు,తపసిజనములు—విపులహృదయులు, యోగులు,
జపతపంబుల నేపరాత్పరు—నపరిమితముగ(బల్కుచుందురు అ॥

3

సాంధ్యరాగము మెరయుచుండగ—సాధుపుంగవులెందరెందరొ
సంధ్యవార్తు రేనుహాఘుహలు—వింధ్యపర్వతసీమల. అం॥

౪

చీమదోమల(,జెట్టుపుట్టల—రామణీయకమైన, యా
రామసీమల, సోమసూర్యుల(—ప్రేమమయముతో నిండి
యుండెడి. అం॥

౫

తరులతాదుల, గిరులకరులను—శరళతారల. సరసిజంబుల
వఱలుచుండెడు సరళమూర్తిని—పరసమ్మదువర కీర్తిని అం॥

౬

అణువునందున అణువుగా—పరమాణువందున బ్రహ్మవిూవయి
అవుసరంబుల(జక్క(జేయుగ—నవతరించెడి మూర్తివి. అం॥

౭

ద్వైతమందున భాష్యకారుం-డద్వైతమందున శంకరుండును
గీతలందున వ్యాసదేవుఁడు-ప్రీతిబల్కుచు భూరి తేజము. అం॥

౮

ఆంధ్రయుగములనాంధ్రరాజుల-అంధకారము బారద్రోలుచు
ఆంధ్రశౌర్యముఁ బ్రబలఁజేయుచు-ఆంధ్రజ్యోతిని మెఱయజేసిన.

[నోటు:- ఈగీతము 4-6-1937 స॥రమున వ్రాయబడినది.]

మేలుకొలుపు

౧

జీవుఁడా! వడి మేలుకోరా!
కావుమంచును, బొంతకాకులు-కాలగతులను వ్రాలెరా! 1 జీ।
పాడియావు పయస్సుఁ బిండుచు-భారతాంబను గొల్వరా!
వీణమెట్లను మేళవించుచు-స్వేచ్ఛగానము పాడరా! 2 జీ।
ఋషులుపుట్టిన గడ్డనీయది-ఋక్కులింకిన మట్టిరా!
ఉపనిషత్తులు, గీతమధువులు-ప్రీతిజిల్కిన పుట్టరా. 3 జీ।
ఆద, మీవులుపుట్టినప్పుడె-ఆదిశంకరుఁ డుండెరా!
వాదులాడకనమ్మరా మరి-ఆదికాలమునీదిరా, 4 జీవుఁడా॥

— గద్య —

ఇది శ్రీమత్ హారితస గోత్ర పవిత్ర, రాయప్పేశ్వర
పౌత్ర, సూర్యనారాయణమూర్త్యమాత్య పుత్ర,
మంగమాంబా గర్భ శుక్తి ముక్తాఫల,
సుకవిజనవిధేయ,
శ్రీ 'రాజరాజేశ్వర' కరుణాప్రసాదలబ్ధ కవితా భాసుర
క్రొవ్విడి వేంకటరత్నశర్మకవి- ప్రణీతంబైన
" ఆంధ్రస్మృతి " ఖండకావ్యమందు
ప్రథమోల్లాసము సర్వము
సంపూర్ణం.